

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Studium humanitní vzdělanosti

Michaela Kváčová

Obrazy Spojených států amerických na stránkách *Rudého práva* v roce 1968

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Jiří Hlaváček, Ph.D.

Praha 2024

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 26. 6. 2024

.....

Michaela Kváčová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. Jiřímu Hlaváčkovi, Ph.D. za jeho velmi vstřícný přístup, cenné rady, připomínky a trpělivost při vedení mé bakalářské práce.

Abstrakt

Bakalářská práce se zaměřuje na proměny reprezentací Spojených států amerických na stránkách dobového tisku (konkrétně *Rudého práva*) v roce 1968. Jejím cílem je za využití postupů mediální analýzy postihnout různé způsoby, jimiž byly USA zobrazovány v období pražského jara, včetně přesahu do období předcházejícího (éra Antonína Novotného) a následujícího (okupace Československa a nástup tzv. normalizace). Hlavní pozornost bude věnována kvalitativní a kvantitativní analýze získaných dat s důrazem na typologii narativů a jejich hodnotové zabarvení (tj. pozitivní, negativní či neutrální reflexe) v kontextu domácí a zahraniční politiky.

Klíčová slova

Československo, Spojené státy americké, pražské jaro, *Rudé právo*, mediální analýza, diskurz, koncept nepřítele

Abstract

The bachelor's thesis deals with the changes in the representation of the United States of America on the pages of the contemporary press (*Rudé právo*) in the year 1968. Using media analysis procedures, its goal is to examine the various ways in which the USA was portrayed during the Prague Spring, including the overlap between the preceding period (era of Antonín Novotný) and the following period (the occupation of Czechoslovakia and the onset of the so-called normalization). The main attention will be paid to the qualitative and quantitative analysis of the obtained data with an emphasis on the typology of narratives and their value connotations (ie positive, negative or neutral reflection) in the context of domestic and foreign policy.

Key words

Czechoslovakia, The United States of America, Prague Spring, *Rudé právo*, media analysis, discourse, concept of enemy

Obsah

Úvod	7
1. Metodologická část	9
1.1. Charakteristika výzkumu	9
1.2. Prameny: <i>Rudé právo</i>	10
1.3. Metody: Mediální a kritická diskurzivní analýza	11
1.4. Reflexe výzkumu: Postup zpracování dat	14
2. Teoretická část	18
2.1. Jazykový diskurz komunistické moci	18
2.2. Média a propaganda	20
2.3. Reprezentace nepřítele: Obraz(y) Spojených států	22
3. Historický kontext	26
3.1. Rok 1968 v Československu: pražské jaro a okupace	26
3.2. Rok 1968 v mezinárodním kontextu	30
4. Empirická část	33
4.1. Historický kontext války ve Vietnamu v roce 1968	34
4.2. Zobrazování války ve Vietnamu na stránkách <i>Rudého práva</i> v roce 1968	36
4.3. Každodenní zprávy z bojiště	43
4.4. Americká agrese – opakování matka moudrosti	51
4.5. Role vietnamského konfliktu v domácí politice – válka jako mocenský nástroj elit	54
4.6. Způsoby konstruování nepřítele – Lyndon B. Johnson jako hlavní postava války ve Vietnamu v roce 1968	57
Závěr	61
Seznam použité literatury, pramenů, elektronických zdrojů a obrazových materiálů	64

Úvod

K tématu mé bakalářské práce – Obrazy Spojených států amerických na stránkách *Rudého práva* v roce 1968 – mě přivedlo mnoho okolností. První důležitou motivací byly zejména konverzace s mými rodinnými příslušníky, kteří vyrůstali a žili v období komunistického režimu. Při našich rozhovorech se téměř vždy dostaneme k otázce dostupnosti informací a mnohdy mluvíme o tom, jak bylo náročné dozvídat se o tehdejší světovém dění prostřednictvím jiných médií než jen těch stranických. V dnešním světě mám možnost svobodného přístupu k informacím, ale generace mých rodičů a prarodičů takovou možnost v období komunistického režimu v Československu mezi lety 1948–1989 neměla. Jednalo se o období, v němž bylo velmi obtížné získávat informace z nezávislých zdrojů. Představitelé komunistického režimu po roce 1948 zaujali vedoucí pozice v oblasti šíření informací, přičemž jako jeden z hlavních nástrojů jim sloužilo oficiální periodikum *Rudé právo*. Obraz světa, jaký byl veřejnosti skrze média předkládán, byl jedním z mála (ne-li jediným), který měla možnost poznat. V bakalářské práci jsem se tedy rozhodla spojit svůj zájem o dějiny komunistického režimu v Československu s otázkou pozice a vlivu médií v tehdejší společnosti.

Dalším významným impulsem při výběru tématu bakalářské práce byla kniha Denisy Nečasové *Obrazy nepřítele v Československu 1948–1956*¹, v níž se autorka zabývá tím, jak je nepřítel konstruován, ale také jeho konkrétními a specifickými obrazy v tomto období. Právě z tohoto důvodu jsem se rozhodla zaměřit na to, jakým způsobem byli zobrazováni nepřátelé – konkrétně Spojené státy americké, které ztělesňovaly ve zkoumaném období úhlavního nepřítele Sovětského svazu, a tedy i Československa – na stránkách oficiálního tiskového orgánu Komunistické strany Československa (KSČ), jímž bylo *Rudé právo*.

Výběr sledovaného období byl také zvolen záměrně. Rok 1968 se z éry nadvlády komunistické strany vymyká svou krátkodobou tendencí k uvolňování politických a společenských poměrů v Československu, které bylo doprovázeno také uvolňováním poměrů v mediální sféře. Všechny tyto procesy však byly následně zastaveny invazí vojsk Varšavské smlouvy v noci z 20. na 21. srpna 1968.

Zároveň se pak toto téma může dotýkat také současného dění, kdy se neustále objevuje určitá potřeba vymezovat se v některých oblastech vůči západu, a konkrétně i vůči Spojeným státům americkým.

¹ NEČASOVÁ, Denisa. *Obrazy nepřítele v Československu 1948–1956*. Praha: NLN, 2020. ISBN 978-80-7422-688-5.

Bakalářská práce je rozdělena do čtyř částí. První část pojednává o metodologii, v níž jsou krátce představeny využité prameny, analytický přístup a proces zpracování dat. V druhé části jsou nastíněny teoretické koncepty zaměřené na komunistickou řeč, propagandu a způsob konstruování obrazu nepřítele. Třetí část pak nabízí historický kontext. Ve čtvrté (empirické) kapitole je pozornost věnována již samotné analýze jednotlivých obrazů Spojených států amerických na stránkách *Rudého práva*.

Cílem práce není v žádném případě zkoumat, zda to, co se o Spojených státech psalo, odpovídalo tehdejší realitě. Primární ambicí je sledovat, jaký obraz o Spojených státech amerických byl československé veřejnosti skrze stranické periodikum předkládán.

1. Metodologická část

1.1. Charakteristika výzkumu

Hlavním tématem mé bakalářské práce jsou obrazy Spojených států amerických na stránkách dobového tisku, konkrétně *Rudého práva*, v roce 1968. Téma vztahu a přístupu ke Spojeným státům je možné zkoumat z mnoha různých úhlů a perspektiv. Přínosné by mohlo být například nahlížet na diplomatické vztahy ČSSR a USA během roku 1968 a jejich proměnu. Já jsem se nicméně rozhodla zaměřit na mediální reprezentace Spojených států na stránkách *Rudého práva*, a to zejména ze dvou důvodů. Za prvé, byl to právě tisk, který byl pro širokou veřejnost volně dostupný a mohl ji tak sloužit jako jeden z mála zdrojů informací o Spojených státech amerických, a tedy základ pro formování pohledu československého obyvatelstva na USA. Zároveň bylo *Rudé právo* stranickým tiskem KSČ a lze předpokládat, že do něj byly záměrně promítány oficiální názory a postoje strany ve vztahu ke Spojeným státům americkým – tj. vládnoucí strana prostřednictvím stranického tisku pravděpodobně zásadním způsobem ovlivňovala obecný pohled na USA.

Ve své práci se proto zaměřuji na to, jakými způsoby se o Spojených státech amerických referovalo na stránkách *Rudého práva*. Mým primárním zájmem je otázka, zda a popřípadě jak se proměnil způsob zobrazování USA na stránkách *Rudého práva* v roce 1968 vzhledem k tehdejšímu politickému, společenskému a kulturnímu dění v Československé socialistické republice. Dále se zaměřím na to, jaké narativy se v souvislosti se Spojenými státy vyskytovaly nejčastěji a zda je možné na jejich případě dokázat, že došlo během určeného období k proměnám v rovině vnímání a zobrazování.

Rok 1968 byl naplněn mnoha klíčovými událostmi, jež mohly potenciálně ovlivnit oficiální diskurz, který utvářela především vládnoucí moc. Chtěla bych zjistit, zda pražské jaro a s ním spojené „uvolnění“ mělo za následek i odlišný přístup k zobrazování USA na stránkách *Rudého práva* i vzhledem k tomu, že se jednalo o největšího nepřítele Sovětského svazu (a tudíž i Československa) po druhé světové válce, a jak se tento přístup změnil po invazi vojsk Varšavské smlouvy v srpnu roku 1968. Za využití postupů mediální analýzy bych chtěla postihnout konkrétní – resp. převažující – způsoby zobrazování.

K práci přistupuji s výchozím předpokladem, že od ledna do srpna 1968 došlo vzhledem k politickému dění v ČSSR k potenciální změně oficiálního diskurzu, a to i v případě postoje ke Spojeným státům. Postupné uvolňování atmosféry ve společnosti během období pražského jara a následná invaze vojsk Varšavské smlouvy do ČSSR byly dva

zásadní momenty, které mohly mít stěžejní dopad na způsob zobrazování USA na stránkách *Rudého práva* a jeho proměnu.

1.2. Prameny: *Rudé právo*

Jako hlavní prameny pro mou bakalářskou práci mi budou sloužit jednotlivá vydání *Rudého práva* z roku 1968. Zvolila jsem periodikum *Rudé právo*, jelikož mi přišlo jako nejvhodnější zdroj pro sledování oficiálního diskurzu, který byl dostupný pro širokou veřejnost. Budu zpracovávat všechna vydání z roku 1968, abych mohla postihnout celé časové období a možné změny ve způsobu zobrazování Spojených států amerických.

Deník *Rudé právo* byl klíčovým prvkem komunistické propagandy a měl značný dopad na formování veřejného mínění v Československu v letech 1948–1989. V průběhu své existence prošel dynamickým vývojem, jenž bych v této kapitole ráda spolu s obecným postavením a rolí médií za komunistického režimu stručně shrnula, a to především s důrazem na období 60. let a rok 1968.

První vydání *Rudého práva* vyšlo již v roce 1920 a následující rok se pak deník stal ústředním tiskovým orgánem Komunistické strany Československa. Jako stranický tisk umožňoval KSČ komunikovat s veřejností a prezentovat a šířit tak její politické názory a představy.²

Během druhé světové války *Rudé právo* patřilo mezi domácí ilegální tisk, jehož činnost byla striktně omezována, cenzurována a nesčetněkrát se stala obětí zásahů gestapa. V roce 1945 po konci druhé světové války došlo k obnovení některých titulů, které byly během období protektorátu zakázány, včetně *Rudého práva*, jež se brzy stalo nejčtenějším deníkem v Československu.³

Důležitým krokem směrem k nadvládě komunistické strany v oblasti médií bylo obsazení nejvyšší pozice na nově zřízeném ministerstvu informací. Jeho prostřednictvím mohla strana „realizovat mediální politiku podle svých představ“.⁴ Po únorovém převratu v roce 1948 se pak mediální prostředí stalo výhradní doménou KSČ a sloužilo jí k prosazování jejích vlastních zájmů. *Rudé právo* získalo výlučné postavení jako nástroj ideologické propagandy komunistické strany.⁵

² BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-3028-8. str. 159, 169.

³ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-698-8. str. 102–103, 128.

⁴ Tamtéž. str. 115.

⁵ Tamtéž. str. 115–118.

V období 60. let se v souvislosti s uvolněním tehdejší politické situace a proměňující se atmosférou ve společnosti dočkala liberalizace poměrů i československá média. *Rudé právo* se i přesto nadále drželo stranické linie, bylo úzce spjato s tehdejším komunistickým vedením a udávalo směr politického obsahu. Začala ale vycházet také nová, zejména odborná periodika, která se soustředila například na kulturní či společenskovední obsah a která se ujala role nositelů reformních myšlenek.⁶

Rok 1968 s sebou pak přinesl množství změn, které měly významný dopad na tehdejší mediální scénu. Klíčovým momentem se stalo zrušení cenzury, jež bylo nejprve nastíněno v *Akčním programu KSČ* a definitivně potvrzeno 26. června 1968. *Rudé právo* nicméně zůstalo na první příčce nejčtenějších deníků a reflektovalo aktuální dění. Současně se v něm ale začaly vyskytovat i témata a informace, které by byly v předchozích letech nepřijatelné, například aféra generála Šejny či zveřejnění nových skutečností týkajících se smrti Jana Masaryka.⁷ V období těsně po invazi bylo *Rudé právo* jedním z periodik, která se postavila na stranu Dubčekova vedení, a po určité době vycházelo „ilegálně“. S příchodem vojsk Varšavské smlouvy byl přerušen demokratický proces v Československu a média se dostala pod kontrolu okupační moci.⁸

Po roce 1968 byla pak činnost mnoha periodik zrušena a *Rudé právo* se po personální čistce navrátilo ke starým pořádkům a v následujících letech, během období tzv. normalizace, nadále plnilo svou úlohu jednoho z předních nástrojů komunistické strany v propagování oficiálních názorů a postojů, přičemž „*ostatní deníky se musely této generální linii podřizovat*“.⁹

Rudé právo si tuto svou pozici ponechalo až do sametové revoluce v roce 1989. Se změnou politického systému zaznamenala i mediální scéna období transformace a *Rudé právo* vedle několika dalších titulů prošlo radikální proměnou. Tento proces vyvrcholil novým názvem deníku, který již neobsahoval slovo Rudé. Od roku 1995 až do současnosti tedy vychází deník *Právo*.¹⁰

1.3. Metody: Mediální a kritická diskurzivní analýza

Hlavní výzkumnou metodou bakalářské práce je mediální analýza, konkrétně kritická diskurzivní analýza. Cílem je zkoumat potenciální změny v zobrazování Spojených států

⁶ KONČELÍK, J., VEČEŘA P. a ORSÁG, P.: *Dějiny českých médií 20. století*. str. 172, 177–180.

⁷ BEDNAŘÍK, P., JIRÁK J. a KÖPPLOVÁ, B.: *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. str. 289–295, 304–312.

⁸ KONČELÍK, J., VEČEŘA P. a ORSÁG, P.: *Dějiny českých médií 20. století*. str. 188–198.

⁹ Tamtéž. 212–216.

¹⁰ BEDNAŘÍK, P., JIRÁK J. a KÖPPLOVÁ, B.: *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. str. 370–372.

amerických na stránkách *Rudého práva* s ohledem na společensko-politické proměny v Československu a v zahraničí. Kritická diskurzivní analýza se ukazuje pro tento účel jako vhodná metoda, neboť klade důraz na význam kontextu a sociálního prostředí, ve kterém je jazyk užíván.¹¹

Pojem diskurz je pro tuto analýzu klíčovým konceptem, avšak jeho definování je obtížné, neboť jej různí autoři vykládají různými způsoby. Nicméně většina se shoduje na tom, že diskurz souvisí s „*oblastmi užívání jazyka v textech, v dorozumívání a v interakci*“.¹² Martin Hájek ve své knize mluví o pojmu diskurz jako o „*řeči v akci*“, kterou je nezbytné chápat ve spojitosti se sociálním prostředím, v němž vzniká.¹³ Jiří Kraus, jenž se zabývá analýzou mediálních textů, pojímá diskurz jako „*princip a společensky uznávanou normu utváření smyslu textů v určitém konkrétním užití*“.¹⁴

Významný vliv na pojetí termínu diskurz měl Michel Foucault. Diskurz definoval jako „*sociální konstrukci reality, formu znalosti*“, která je podle něj formována vlastními vnitřními pravidly a strukturou.¹⁵ Dále zdůrazňoval také jeho úzké spojení s věděním a mocí, přičemž právě diskurz určuje a vymezuje, co má a může být řečeno. Tato pravidla a principy tvoří hranice pro jazyk a řeč, které si společnost osvojuje a které ovlivňují, jak je skutečnost konstruována a vnímána.¹⁶

Na myšlenky Michela Foucaulta navázal Norman Fairclough, jehož jméno je známé právě v souvislosti s kritickou diskurzivní analýzou. Fairclough přisuzuje diskurzu konstitutivní povahu, ale současně zdůrazňuje, že diskurz sám je konstituován sociálním prostředím a kontextem, přičemž změnu v diskurzivní praxi považuje za klíčovou součást sociální změny.¹⁷ „*Diskurz tak podle Fairclougha znamená užití jazyka zvláštním způsobem jako forma společenské praxe*.“¹⁸

„*Cílem analýzy diskurzu je pak analyzovat množinu textů, jež sdílejí vztah k určitému stejnému tématu nebo sociálním prostředí*.“¹⁹ Jak uvádí Soňa Schneiderová, analýzu diskurzu lze obecně rozdělit na dva hlavní proudy – etnometodologický a kritický. Kritická analýza diskurzu, s níž budu pracovat, spadá do kritického –sociopolitického – proudu.²⁰

¹¹ SCHNEIDEROVÁ, Soňa. *Analýza diskurzu a mediální text*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2884-4. str. 36.

¹² Tamtéž. str. 20.

¹³ HÁJEK, Martin. *Čtenář a stroj: vybrané metody sociálněvědní analýzy textů*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2014. ISBN 978-80-7419-161-9. str. 114.

¹⁴ KRAUS, Jiří. *Rétorika a řečová kultura*. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0898-7. str. 17.

¹⁵ SCHNEIDEROVÁ, S.: *Analýza diskurzu a mediální text*. str. 24–25.

¹⁶ HÁJEK, M.: *Čtenář a stroj: vybrané metody sociálněvědní analýzy textů*. str. 117.

¹⁷ SCHNEIDEROVÁ, S.: *Analýza diskurzu a mediální text*. str. 27–29.

¹⁸ Tamtéž. str. 36.

¹⁹ Tamtéž. str. 23.

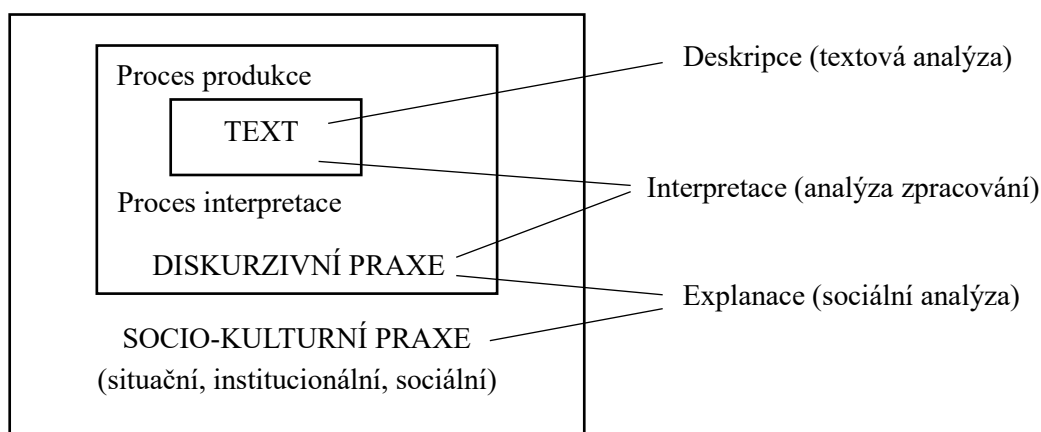
²⁰ Tamtéž. str. 17–19.

Tato metoda představuje velmi široký soubor přístupů v rámci diskurzivní analýzy a vzhledem k této rozmanitosti neexistuje žádný pevně daný metodologický aparát pro analýzu textů. Ve své práci proto budu vycházet konkrétně z přístupu Normana Fairclougha.

Kritická diskurzivní analýza, tak jak ji představuje Fairclough, se soustředí na prozkoumání vzájemného vztahu mezi jazykem, textem a společenským kontextem. Jazyk je utvářen sociálními podmínkami, za kterých vzniká, ale zároveň sám disponuje schopností sociální realitu ovlivňovat. Jazyk tak nestojí mimo společnost, ale představuje její nedílnou součást.²¹ „Vztah mezi společností a diskurzem je obousměrný (...) společenské dění a struktura působí na diskurz, který zpětně působí na společnost.“²² Toto pojetí zdůrazňuje, že pro porozumění jazyka a zkoumání diskurzu je nutné zohlednit kontext, vtáhnout řeč do sociálního dění.²³

„Zároveň Fairclough tvrdí, že dochází k využívání jazyka k dominanci skupiny nad druhými a diskurz jako „prostředník“ moci je schopen ovlivňovat obsah vědění, subjekty a jejich identity.“²⁴ Podobně uvažuje i Martin Hájek, který píše o tom, že diskurz neboli „řeč v akci“ je nástrojem pro „udržování nerovného rozdělení moci ve společnosti“.²⁵

Veškeré aspekty textu – od výběru tématu, jazykových prostředků, uspořádání a struktury až k jeho recepci – jsou ovlivněny vnějšími okolnostmi, za nichž vzniká. Kritická diskurzivní analýza se zaměřuje přímo na text a zkoumá jazyk jako sociální jednání v širším kontextu. Tento přístup tak umožňuje hlubší porozumění nejen samotným textům, ale i širšímu sociokulturnímu a dobovému kontextu.²⁶

Obrázek č. 1 Třídimenzionální model pro analýzu diskurzu podle Normana Fairclougha

²¹ SCHNEIDEROVÁ, S.: *Analýza diskurzu a mediální text*. str. 36–37.

²² HÁJEK, M.: *Čtenář a stroj: vybrané metody sociálněvědní analýzy textů*. str. 122–123.

²³ SCHNEIDEROVÁ, S.: *Analýza diskurzu a mediální text*. str. 36.

²⁴ Tamtéž. str. 39.

²⁵ HÁJEK, M.: *Čtenář a stroj: vybrané metody sociálněvědní analýzy textů*. str. 121.

²⁶ SCHNEIDEROVÁ, S.: *Analýza diskurzu a mediální text*. str. 36–37.

Norman Fairclough představuje třídimenzionální model pro analýzu diskurzu, který umožňuje zkoumat text na základě třech vzájemně propojených úrovní: úrovni textu, diskurzivní praxe a sociální praxe. Toto dělení se odráží i v rámci metodologických postupů a technik pro zkoumání jednotlivých úrovní.²⁷

Na úrovni textu je klíčovou metodou deskripce, která se zabývá formální stránkou textu. Ta může zahrnovat zkoumání frekvence slov, užívání metafor, běžně používaných frází a dalších jazykových prvků.²⁸ „Jde o tradiční lingvistickou analýzu, která zkoumá klasické lingvistické znaky, jako jsou: slovní zásoba, gramatika, tón a direktiva řeči apod.“²⁹

Analýza diskurzivní praxe je zaměřena na procesy produkce, distribuce a recepce textu – „procesy, v nichž texty vznikají, rozptylují se v prostoru a jsou konzumovány“.³⁰ Tato úroveň pomáhá odhalit, co je prostřednictvím textů produkováno, o čem a jak je v textech referováno, kteří aktéři jsou zmiňováni a jaké jsou mezi nimi vztahy.³¹

Poslední úroveň je sociální (socio-kulturní) praxe, jež je zkoumána pomocí tzv. explanace, která „se podle Fairclougha zabývá sociální determinací procesu produkce a interpretace a jeho sociálními efekty“.³² Tento přístup umožňuje pochopit na základě čeho je diskurz utvářen, čím je ovlivňován a jaké efekty má pak na společnost, zejména v kontextu udržování mocenské asymetrie.³³

1.4. Reflexe výzkumu: Postup zpracování dat

Primární zdroj dat v mé bakalářské práci představují jednotlivá vydání deníku *Rudého práva* z roku 1968. Nejdříve bylo proto nutné projít každé číslo z tohoto roku, což dohromady činilo 343 vydání. Jednalo se o velmi pracnou a časově náročnou činnost, která mi však pomohla detailně poznat celkovou povahu mediálního diskurzu a identifikovat nosná témata, která se v souvislosti se Spojenými státy americkými objevovala nejčastěji.

Hlavním kritériem pro prvotní výběr článků byl výskyt specifických slov či slovních spojení. Vzhledem k mé ambici sledovat obrazy Spojených států amerických jsem zvolila soubor několika klíčových slov a slovních spojení, jež explicitně odkazují na Spojené státy americké, jako jsou *USA*, *Spojené státy americké*, *Spojené státy*, *americký*, *američtí*,

²⁷ HÁJEK, M.: *Čtenář a stroj: vybrané metody sociálněvědní analýzy textů*. str. 122–123.

²⁸ VAŠÁT, Petr. Kritická diskursivní analýza: sociální konstruktivismus v praxi. *AntropoWebzin* [online]. 2008, 4(2–3), str. 101–112 [cit. 2024-02-02]. ISSN 1801-8807. Dostupné z: <http://www.antropoweb.cz/cs/kriticka-diskursivni-analyza-socialni-konstruktivismus-v-praxi>. str. 106–107.

²⁹ Tamtéž. str. 106.

³⁰ HÁJEK, M.: *Čtenář a stroj: vybrané metody sociálněvědní analýzy textů*. str. 125.

³¹ VAŠÁT, P.: Kritická diskursivní analýza: sociální konstruktivismus v praxi. [cit. 2024-02-02]. str. 107–108.

³² Tamtéž. str. 108.

³³ Tamtéž. str. 108–109.

Američané, Amerika – a to ve všech gramatických kategoriích. Současně jsem do tohoto výběru zahrнула i všechny názvy amerických států, amerických měst, z nichž nejčastěji se objevovaly *Washington D.C.*, *New York City* a *Chicago*, a také jména amerických osobností – *Lyndon B. Johnson*, *Richard Nixon*, *Martin Luther King* a další. Samozřejmě si uvědomuji, že i texty, které neobsahují přímo tato slova či slovní spojení, mohou odkazovat na Spojené státy americké i nepřímou, například když se hovoří o *imperialistickém, kapitalistickém západu*. Rozhodla jsem se však zaměřit výhradně na články s explicitními odkazy na Spojené státy. Spolu s jednotlivými texty jsem pak sledovala i obrazové materiály, jež byly vybrány pro následnou analýzu podle podobných kritérií – ať už na základě přítomnosti specifických slov a frází v popisku či na základě obsahu samotných fotografií či obrázků.

Samotné periodikum prochází v průběhu zkoumané doby proměnami, především z hlediska počtu stran a dnů, kdy vychází. Počet stran jednotlivých vydání se pravidelně pohybuje od 4 do 12, přičemž většina čísel měla v průměru 8 stran. Výjimku tvořila pondělní vydání, která obsahovala téměř po většinu roku 4 nebo 6 stran, a mimořádná vydání, která měla stránek víc. Od října pak přestává vycházet *Rudé právo* v neděli, nicméně se sobotním číslem je nově distribuována víkendová příloha *Haló Sobota*, kterou jsem rovněž zahrнула do svého výzkumu.

Při prvním procházení pramenů podle výše zmíněných kritérií jsem zjistila, že články o Spojených státech se objevují v každém vydání z roku 1968 s výjimkou jednoho čísla z 25. srpna, což připisují tehdejšímu dění v Československu, kdy probíhala invaze vojsk Varšavské smlouvy a *Rudé právo* vycházelo „ilegálně“ v upraveném formátu. Články se pravidelně vyskytují na stránkách věnovaných zahraničním zprávám a v mnoha případech se dostávají i na titulní strany.

Práci mi podstatně zjednodušila dostupnost všech vydání *Rudého práva* z roku 1968 v digitalizované podobě na webových stránkách *Ústavu pro českou literaturu AV ČR*³⁴ a *Národní digitální knihovny*³⁵. Díky tomu jsem nemusela periodikum procházet ručně a na stránkách *Národní digitální knihovny* bylo možné dokonce vyhledávat v jednotlivých vydáních podle klíčových slov, což práci velmi zefektivnilo a usnadnilo.

Během prvotního pročitání jsem vybrané články zaznamenala do tabulky, přičemž jsem si ke každému poznamenala také krátký souhrn obsahu, určila potenciální hlavní téma a doplnila stránky, na nichž se články nacházely. V souvislosti s tím jsem kladla důraz i na

³⁴ *Digitální archiv časopisů* [online]. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR v. v. i., 2001 [cit. 2024-02-03]. Dostupné z: <https://archiv.ucl.cas.cz/index.php>.

³⁵ *Národní digitální knihovna* [online]. Praha: Národní knihovna České republiky [cit. 2024-02-03]. Dostupné z: <https://ndk.cz/>.

kontext článků, respektive kdo je autorem článku a jaké je jeho profesní zázemí. Současně jsem články rozdělila do jednotlivých kategorií podle jejich délky – zmínka, krátký článek, střední článek, dlouhý článek. Do zmínky spadají pouze odkazy na Spojené státy americké v člancích, které se jich primárně netýkají, jedná se především o různá vyjádření politických představitelů. Krátké články obsahují jeden, maximálně dva krátké odstavce. Střední články mají kolem tří až pěti odstavců, a dlouhé články jsou pak ty, které jsou delší než pět odstavců.

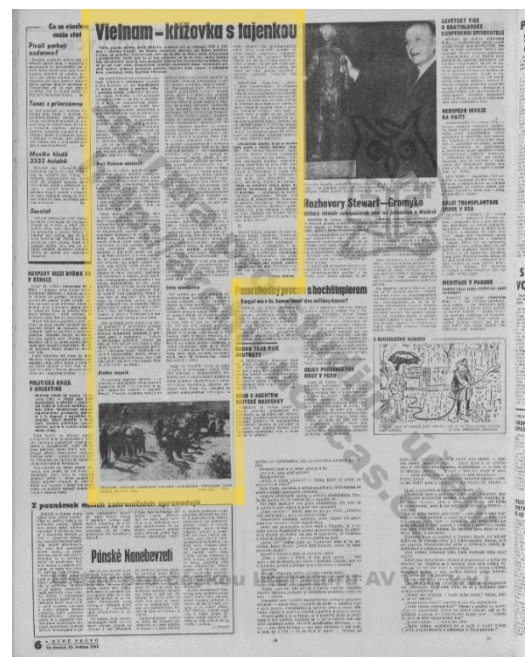
Obrázek č. 2 ukázka zmínky (*Rudé právo* 2. 1. 1968, str. 1)

Obrázek č. 3 ukázka krátkých článků (*Rudé právo* 9. 10. 1968, str. 7)

Obrázek č. 4 ukázka středního článku (*Rudé právo* 14. 8. 1968, str. 1)

Obrázek č. 5 ukázka dlouhého článku (*Rudé právo* 23. 5. 1968, str. 6)

Po prvotním pročtení jednotlivých článků jsem identifikovala a formulovala celkem tři klíčová témata, jež se objevují v průběhu celého sledovaného období nejčastěji, a na nichž lze sledovat a ilustrovat potenciální proměny. Prvním a nejvýznamnějším tématem je válka ve Vietnamu, přičemž jsou jednotlivé obrazy uváděny v různých spojitostech – od situace na bojišti, přes probíhající jednání mezi USA a Vietnamem v Paříži, až k dopadu války nejen na domácí, ale také na zahraniční politiku a společnost. Další klíčové téma tvoří zahraniční intervence. Spojené státy americké jsou převážně zobrazovány jako představitel agrese a imperialismu, a to v různých kontextech, ať už z hlediska politiky, kde figurují jako primární zdroj ohrožení světového řádu, v oblasti hospodářství či dokonce v souvislosti s dobýváním vesmíru. Poslední téma pak představuje domácí situace ve Spojených státech, které se primárně dotýká otázek domácí politiky, zejména podzimních voleb amerického prezidenta, demonstrací, protestů a kriminality. Pro každé téma byly následně pro lepší přehlednost vytvořeny samostatné tabulky, díky nimž bylo snazší sledovat vývoj a potenciální proměny v čase.

Samozřejmě si uvědomuji, že obsah *Rudého práva* nemusel vždy věrně odpovídat skutečnému dění, ale jednalo se spíše o perspektivu komunistické strany, kterou se snažila prezentovat jako ten „správný“ výklad a obraz tehdejšího světa. Nekladu si za cíl porovnávat obsah článků s reálným děním. Mým záměrem je – v souladu s výše zmiňovanou mediální analýzou – soustředit se přímo na samotné texty a prostřednictvím nich zkoumat, jak byly Spojené státy zobrazovány s důrazem na možné proměny v čase za využití konceptů rozpracovaných v následující teoretické části.

2. Teoretická část

V teoretické části se zaměřím na koncepty zabývající se jazykem komunistického režimu, propagandou a reprezentací nepřítele. Tato část mi poskytne východiska pro teoretické uchopení mé bakalářské práce a bude mi sloužit jako zdroj pro lepší porozumění a práci s prameny.

2.1. Jazykový diskurz komunistické moci

Vzhledem k tomu, že se v bakalářské práci zaměřuji na mediální reprezentace USA na stránkách *Rudého práva*, je nutné detailně se podívat i na fenomén komunistické řeči a oficiálního jazykového diskurzu komunistické moci. To nám umožní lépe porozumět samotné povaze společenského režimu před rokem 1989.

Řeč sloužila komunistické straně jako „*ideová zbraň a mocenský nástroj*“.³⁶ Jednalo se o specifický typ řeči, který strana využívala pro dosažení a upevnění legitimacy ideologického a mocenského monopolu. Komunisté disponovali mocí napříč všemi sférami společnosti – zejména v politické a ekonomické oblasti – a mohli se tak opírat i o nadvládu ve veřejné komunikaci. Pro komunistickou stranu byl jazyk a řeč prostředkem propagandy, manipulace a kontroly, jenž pomáhal šířit její ideologii, upevňovat autoritu, posilovat její nadvládu nad veřejným míněním a udržovat monopol moci.³⁷

V kontextu komunistického jazyka je důležité zmínit i pojem diskurz. Diskurz neboli řeč v sobě nese určitý specifický vztah ke světu, specifické vnímání reality. Skrze řeč se utváří a formuluje soubor vědění a znalostí, různé způsoby vidění světa. Komunistická strana Československa si činila nárok na výlučné vlastnictví pravdy, které vyplývalo z ideologie marxismu-leninismu. Tato ideologie poskytovala straně oprávnění k zastávání vedoucí úlohy ve společnosti, přičemž jazyk a řeč hrály v této funkci klíčovou roli. Ze své mocenské pozice předkládala strana společnosti takový obraz světa, jenž prezentovala jako ten jediný správný a pravdivý. Současně se komunistický režim snažil potlačovat jakékoliv alternativní diskurzy, aby předešel rozšiřování jiných způsobů vidění světa, které by mohly ohrozit oficiální ideologickou linii diskurzu a vedoucí úlohu KSČ.³⁸

³⁶ FIDELIUS, Petr. *Řeč komunistické moci: nové, rozšířené vydání*. Druhé, rozšířené vydání. Praha: Triáda, 2016. Paprsek (Triáda). ISBN 978-80-7474-176-0. str. XXI.

³⁷ Tamtéž. str. V–VII.

³⁸ Tamtéž. str. V–IX.

Charakteristickým rysem komunistického jazyka bylo neustálé opakování řeči, které postupně vedlo k její normalizaci – tj. byla pokládána za naprosto přirozenou součást každodenního života.³⁹ „*Tisíckrát opakované fráze a myšlenkové zkratky mají vždy jistou šanci, že uvíznou alespoň v podvědomí*“.⁴⁰ Hlavní předností pro režim nicméně bylo, že nekončící vystavování společnosti komunistickému jazyku a opakování frází zabraňovalo člověku, aby jakkoliv přemýšlel nad řečí. Místo toho se stával obětí komunistické moci, která postupně ovládala jeho vidění světa a vnucovala mu to své. Komunistický režim dovedl tento princip až do takového stadia, že některá slova automaticky implikovala další a člověk mechanicky bez uvažování přijímal jednotlivé řady slov a frází, jež byly prezentovány jako obecně platné pravdy. V konečném důsledku tento proces paralyzoval schopnost nezávislého myšlení, neboť pro něj nezbyval žádný prostor.⁴¹ „*Lidská mysl byla prakticky ochromena*“.⁴²

Petr Fidelius ve své analýze komunistické řeči identifikuje čtyři základní stavební principy. Prvním je jaderná redukce, díky níž je možné zjednodušovat složité a komplexní jevy nebo ideje na jejich základní podstatu, aniž by se jakýmkoliv způsobem změnil jejich význam. Pro veřejnost bylo snazší přijímat takto zredukované a zjednodušené informace, což zároveň napomáhalo i k jejich efektivnějšímu šíření.⁴³

Druhý princip, stranická neomylnost, souvisel s přesvědčením, že komunistická strana zastává vedoucí úlohu právě proto, že je neomylná. Tento princip vychází z předpokladu, že KSČ, jakožto zastávce marxisticko-leninistické ideologie, vlastní monopol na správný výklad dějinného a společenského vývoje.⁴⁴ „*Strana vládne proto, že ví*“.⁴⁵

V případě, že se objeví nedostatky a problémy, jsou redukovány na osobní selhání, neboť strana musí být sama o sobě neomylná. Toto je další princip komunistické řeči, jenž se nazývá redukce systémového na osobní. Jakékoliv selhání nebo komplikace byly přisuzovány „chybám“ jednotlivců, nikoli samotnému systému. Díky tomu bylo možné odvádět pozornost od strukturálních problémů a zabraňovat širší diskusi o možných nedostacích systému nebo ideologie.⁴⁶

Poslední princip, který hrál zásadní roli v případě vytyčování přátel a nepřátel státu – i v souvislosti ve vztahu k USA – nazývá Petr Fidelius jako princip „velké sekyry“. Tento

³⁹ FIDELIUS, P.: *Řeč komunistické moci: nově, rozšířené*. str. 180–181.

⁴⁰ Tamtéž. str. VIII.

⁴¹ Tamtéž. str. XX, 180–185.

⁴² Tamtéž. str. 183.

⁴³ Tamtéž. str. 167–169.

⁴⁴ Tamtéž. str. 169–170.

⁴⁵ Tamtéž. str. 170.

⁴⁶ Tamtéž. str. 170–171.

princip spočívá v rozdělení rozmanitého a nesourodého celku na dvě jasné opozice, které mezi sebou nemají nic společného. Na základě komunistické ideologie byl svět radikálně rozdělen na dva bytostně odlišné protiklady – východ a západ; SSSR a USA – a to umožňovalo komunistické straně vytvářet jasné nepřátelské obrazy, proti kterým se mohla vymezovat. Toto černobílé vnímání světa, které vylučovalo jakoukoliv možnost dialogu nebo kompromisu mezi protichůdnými stranami, posilovalo ideologické rozdělení společnosti.⁴⁷ „*Jakákoliv možnost dorozumění byla předem vyloučena.*“⁴⁸

2.2. Média a propaganda

Petr Fidelius ve své knize popisuje *Rudé právo* jako periodikum, které představuje jeden z klíčových prostředků oficiální propagandy, jenž „*tlumočí ze všech nejautentičtější oficiální názory a postoje*“.⁴⁹ Média jako taková byla vždy považována za jeden z možných nástrojů propagandy, jejichž prostřednictvím byly formovány aktuální názory a postoje většinového obyvatelstva.⁵⁰

Termín propaganda se stal předmětem zkoumání z mnoha různých perspektiv napříč různými vědeckými disciplínami, od politologie, přes sociologii až po psychologii. Tento termín je v dnešní době často používaný, ale jeho definování tak jasné není. Leonard W. Doob dokonce tvrdí, že se jedná o tak komplexní a složitou problematiku, že přesná definice propagandy je nejen nemožná, ale i nežádoucí.⁵¹ Vymezení a definování termínu propaganda se tak pohybuje v širokém spektru – od přístupu Driencourta, který tvrdí, že „*je vše propaganda*“, až po postoje některých vědců, kteří uvádí, že přesná definice propagandy není možná.⁵²

Nicméně většinově panuje shoda, že hlavním cílem propagandy je propagovat, tedy šířit myšlenky a ideje v rámci společnosti tak, aby si je internalizovala, přičemž tento přístup odpovídá i definici propagandy ve *Slovníku spisovného jazyka českého*, v němž je propaganda definována jako „*veřejné šíření, objasňování, doporučování nějakých myšlenek, názorů apod. s cílem získat přívržence*“.⁵³ Podle A. J. Mackenzie propaganda představuje

⁴⁷ FIDELIUS, P.: *Řeč komunistické moci: nové, rozšířené vydání*. str. 172–173.

⁴⁸ Tamtéž. str. 173.

⁴⁹ Tamtéž. str. 18.

⁵⁰ BARTÁK, Jan. Průvodce minovým polem propagandy. In: ŽANTOVSKÝ, Petr. *Média jako překážka v komunikaci: Sborník textů k mezinárodní konferenci*. Praha: Votobia, 2003, s. 83-108. ISBN 80-7220-141-7. str. 83–84.

⁵¹ JOWETT, Garth S. a Victoria O'DONNELL. *Propaganda and Persuasion*. SAGE, 2012. ISBN 978-1-4129-7782-1. str. 4.

⁵² ELLUL, Jacques. *Propaganda: The Formation of Men's Attitudes*. New York: Random House, 1973. ISBN 0-394-71874-7. str. XI.

⁵³ Propaganda. In: *Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., 2011 [cit. 2024-03-31]. Dostupné z:

<https://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=propaganda&sti=EMPTY&where=hesla&hsubst=no>.

„pokus ovlivňovat druhé, aby přijali identické postoje; toto ovlivňování je buď neuvědomělé nebo je součástí systematického úsilí jedince nebo skupiny, která má určitou víru nebo sleduje jisté cíle“.⁵⁴ V podobném duchu uvažuje i Jacques Ellul, jenž tvrdí, že propaganda může sloužit k manipulování s veřejným míněním a jeho formováním tak, aby odpovídalo zájmům propagandistů.⁵⁵

Garth S. Jowett a Victoria O'Donnell považují propagandu za specifickou formu komunikačního procesu, přičemž ve svém přístupu také kladou zvláštní důraz právě na záměry propagandisty.⁵⁶ „Propaganda je záměrná a systematická snaha formovat vnímání, manipulovat s poznáním a řídit chování, tak aby bylo dosaženo reakce, která odpovídá požadovanému záměru propagandisty.“⁵⁷ V jejich pojetí tak primární roli hraje snaha propagandisty propagovat, šířit a prosazovat své vlastní zájmy s cílem ovlivnit veřejné mínění a chování společnosti. K dosažení těchto cílů je pro propagandistu klíčové kontrolovat tok informací pomocí dvou hlavních způsobů – kontroly médií jako hlavního zdroje šíření informací a prezentace zkreslených informací ze zdánlivě důvěryhodných pramenů.⁵⁸

„Neopominutelnou součást většiny propagand pak tvoří obraz jiného a nepřítele.“⁵⁹ Propaganda představuje efektivní nástroj, jehož prostřednictvím je možné vytvářet a šířit nenávisť vůči nepříteli.⁶⁰ Jason Stanley poukazuje na typický příklad z období druhé světové války, kdy byli Židé nacistickým Německem systematicky zobrazováni jako nepřátelé. Tato strategie šíření obrazů nepřítele byla součástí nacistické propagandy, jejímž cílem bylo postupně přesvědčit veřejnost o údajném nebezpečí židovského obyvatelstva.⁶¹ „Nepříteli se nevěří, neboť nepřítel je svou podstatou zlý a zálučný; proto propagandista usiluje o to, aby se včas vytvořily ustálené předsudky, podle nichž odlišný je totéž co nepřátelský.“⁶² Využití propagandy proti nepříteli tak může sloužit vlastním interním potřebám, kdy projevy agrese

⁵⁴ MACKENZIE, Alexandr J. *Propaganda Boom*. London 1938. Překlad cit. dle MAREK František. Psychologie propagandy. In HEMELÍK, Martin. De propagando. *E-Logos. Electronic Journal for Philosophy* [online]. 2008 [cit. 2024-03-31]. ISSN 1211-0442. Dostupné z: <https://elogos.vse.cz/pdfs/elg/2008/01/11.pdf>. str. 4.

⁵⁵ ELLUL, J.: *Propaganda: The Formation of Men's Attitudes*. str. 235.

⁵⁶ JOWETT, G. S. a O'DONNELL V.: *Propaganda and Persuasion*. str. 1.

⁵⁷ Tamtéž. str. 7.

⁵⁸ Tamtéž. str. 7, 44–46.

⁵⁹ PALIVODOVÁ, Eva. Obraz nepřítele v Československu 1948–1956. In: KOUBA, Miroslav, Dagmar MAGINCOVÁ a Ivo ŘÍHA. *Kontexty propagandy*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2012, s. 181–188. ISBN 978-80-7395-515-1. str. 181.

⁶⁰ JOWETT, G. S. a O'DONNELL V.: *Propaganda and Persuasion*. str. 84.

⁶¹ STANLEY, Jason. *How Propaganda Works*. Princeton University Press, 2015. ISBN 978-1-7883-1403-9. str. 140.

⁶² MAREK F.: Psychologie propagandy. In HEMELÍK, Martin. De propagando. *E-Logos. Electronic Journal for Philosophy* [online]. [cit. 2024-03-31]. s. 20.

a nenávisti vůči jiným mohou posílit morálku a vnitřní soudržnost společnosti prostřednictvím vnímání vnější hrozby.⁶³

2.3. Reprezentace nepřítele: Obraz(y) Spojených států

„Každá společnost si vytváří své nepřátele, vůči nimž se vymezuje, s nimiž bojuje a kteří jí slouží k legitimizaci vlastního systému.“⁶⁴ Klíčovým aspektem konstruování obrazu nepřítele je jeho variabilita a způsob, jakým je prezentován v závislosti na čase a různorodých kontextech – politickém, sociálním nebo kulturním.⁶⁵ Tato perspektiva mi nabízí možný rámec pro sledování případných proměn obrazů USA – ústředního nepřítele Sovětského svazu, a tudíž i Československa – na stránkách *Rudého práva* během roku 1968.

Umberto Eco poukazuje na to, že konstruování nepřítele je nutným klíčovým nástrojem pro vymezení vlastní identity. Potřeba nepřátelství je podle něj vrozená a důležitá pro fungování společnosti.⁶⁶ „Zdá se, že se bez nepřítele neobejdeme.“⁶⁷ Eva Palivodová k obrazu nepřítele přistupuje jako k „představě protivníka, hrozby, která může být vědomě formována a šířena ve společnosti a je také ovlivněna stávajícími společenskými názory a stereotypy“.⁶⁸

Koncept nepřítele není pevně definovaný, jedná se spíše o soubor různých přístupů a úvah. Ve své bakalářské práci budu vycházet z přístupu Denisy Nečasové, která pojímá nepřítele jako „kulturně a sociálně konstruovanou diskurzivní figuru, která se proměňuje v závislosti na daném významovém, časovém i geografickém kontextu“.⁶⁹ Tato perspektiva zdůrazňuje, že nepřítel není pevně daná kategorie ale produkt, jenž vytváří určující subjekt na základě konkrétních politických, kulturních a sociálních podmínek. Nejednoznačnost konceptu nepřítele umožňuje jeho modifikaci a aplikaci na základě potřeb určujícího subjektu. Pohyblivost hranice, kdo je a není považován za nepřítele má tak neustále v moci určující subjekt.⁷⁰

⁶³ JOWETT, G. S. a O'DONNELL V.: *Propaganda and Persuasion*. str. 367.

⁶⁴ NEČASOVÁ, D.: *Obrazy nepřítele v Československu 1948–1956*. str. 11.

⁶⁵ Tamtéž. str. 23.

⁶⁶ ECO, Umberto. *Vytváření nepřítele a jiné příležitostné texty*. Praha: Argo, 2013. ISBN 978-80-257-0825-5. str. 9–28.

⁶⁷ Tamtéž. str. 24.

⁶⁸ PALIVODOVÁ, E.: *Obraz nepřítele v Československu 1948–1956*. In: KOUBA, M., MAGINCOVÁ D. a ŘÍHA I.: *Kontexty propagandy*. str. 181.

⁶⁹ NEČASOVÁ, D.: *Obrazy nepřítele v Československu 1948–1956*. str. 12.

⁷⁰ Tamtéž. str. 21–28.

Denisa Nečasová vypracovala několikastupňový proces vytváření konstrukce nepřítele. Konkrétně zmiňuje osm stupňů, které nejsou striktně oddělené, ale vzájemně se prolínají a doplňují.⁷¹

Prvním stupněm je princip diferenciacce, jenž je základem pro veškeré následující stupně. Určující subjekt v této fázi zdůrazňuje rozdíly a vytváří tak pomyslnou linii, která ho odděluje od nepřítele. Slouží jako východisko pro identifikaci „my“ versus „oni“.⁷²

Druhým stupněm je dichotomizace, jenž vede ke zjednodušení reality a jejího rozdělení na dvě binární opozice – kapitalismus versus komunismus, USA versus SSSR. Tento krok značně redukuje složitost světa a umožňuje jednoduché označení nepřítele, který je projektován jako diametrální opak určujícího subjektu.⁷³

Hierarchizace, třetí stupeň, přidává do konstruování nepřítele i mocenskou dimenzi, kdy se jedna strana staví do nadřazené pozice. Konkrétním případem může být tendence Sovětského svazu k vlastní nadřazenosti z hlediska ideologického a společenského systému. Na základě ideologie marxismu-leninismu představoval kapitalismus reprezentovaný USA nižší vývojové stádium dějin, což ospravedlňovalo a posilovalo představu SSSR o vlastní dominanci.⁷⁴

Další stupeň, homogenizace, posouvá zjednodušení skutečnosti na další úroveň, kde jsou nepřátelské strany vnímány jako homogenní celky. Tento přístup redukuje obraz nepřítele na několik klíčových negativních charakteristik a posiluje jasně definovatelné rozdělení „my“ a „oni“.⁷⁵

Esencializace představuje pátý stupeň konstruování nepřítele, pomocí něhož je akcentováno přesvědčení, že rozdíly mezi skupinami vychází z jejich základní podstaty, jsou fundamentální, přirozené, a proto i nepřekonatelné.⁷⁶

Šestý stupeň, objektivizace, transformuje protivníka na pouhý objekt, do kterého jsou projektovány negativní vlastnosti, přičemž on sám nemá žádnou možnost, jak se bránit a ovlivňovat svou pozici.⁷⁷

Dehumanizace je dalším stupněm, pomocí něhož je možné eskalovat konstruování nepřítele do takového bodu, kdy jsou mu odpírány základní lidské vlastnosti. Zvýrazňuje rozdíly mezi skupinami do takové míry, že nepřítel přestává být člověkem.⁷⁸

⁷¹ NEČASOVÁ, D.: *Obrazy nepřítele v Československu 1948–1956*. str. 28.

⁷² Tamtéž. str. 29.

⁷³ Tamtéž. str. 30–31, 41.

⁷⁴ Tamtéž. str. 31–32.

⁷⁵ Tamtéž. str. 32.

⁷⁶ Tamtéž. str. 32–34.

⁷⁷ Tamtéž. str. 34.

⁷⁸ Tamtéž. str. 35–36.

Posledním nejvyšším stupněm je démonizace, kdy je nepřítel vykreslen jako ztělesnění zla, nebezpečný jev existující mimo běžný svět. V této fázi se může potenciální konflikt s nepřítelem jevit jako boj mezi dobrem a zlem, což legitimizuje jakékoliv akce proti „démonickému“ nepříteli.⁷⁹

V období studené války hrálo konstruování nepřítele klíčovou roli na obou stranách, obrazy však nebyly stabilní, ale proměňovaly se na základě dobového kontextu a konkrétních vztahů mezi SSSR a USA, přičemž „*dominance Sovětského svazu ve východním bloku předurčila transfer konstrukce nepřítele i do československého prostředí*“.⁸⁰

Denisa Nečasová se v druhé části knihy věnuje přímo analýze a interpretaci konkrétních typů obrazů nepřítele v Československu v letech 1948–1956 a ukazuje, že Spojené státy americké představovaly v tomto období úhlavního nepřítele Sovětského svazu a Československa. Byly zobrazovány jako jejich přímý opak reprezentující naprosto odlišnou ideologii a společenské uspořádání, přičemž na ně byli nějakým způsobem napojeni všechny další typy nepřátel. V kontrastu vůči období před únorovým převratem v roce 1948 se tak USA staly jasným zdrojem nebezpečí a ohrožení.⁸¹

V souvislosti se Spojenými státy se vyskytovalo několik klíčových témat a jedním z nich bylo osvobození Československa. Američané již přestali být zobrazováni jako osvoboditelé, naopak jim byl jejich podíl na osvobození odepírán, zpochybňován či zobrazován z negativního hlediska. V období mezi lety 1948–1956 převládala tendence zobrazovat Ameriku jako primárně imperialistický stát a na základě toho docházelo k reinterpetování a přepisování i dalších historických událostí.⁸²

Dalším významným prvkem při zobrazování Spojených států amerických bylo zdůrazňování jejich bytostné, esenciální odlišnosti – postoj označovaný jako tzv. antiamerikanismus. Tento princip souvisel s mnoha rovinami, od akcentování rozdílů mezi socialismem a kapitalismem až po otázky nacionalismu, rasismu a původu národů. Právě původ jednotlivých národů, kdy byli Američané prezentováni jako Anglosasové, zatímco Češi a Slováci jako Slované, hrál důležitý význam při vymezování se vůči Spojeným státům a definování vlastní pozice a identity.⁸³

⁷⁹ NEČASOVÁ, D.: *Obrazy nepřítele v Československu 1948–1956*. str. 36–37.

⁸⁰ Tamtéž. str. 41.

⁸¹ Tamtéž. str. 161–162.

⁸² Tamtéž. str. 162–166.

⁸³ Tamtéž. str. 166–176.

Tato bytostná odlišnost se vyznačovala i rozdílností ve způsobu života. Zobrazování amerického způsobu života se pojilo se dvěma základními body – americkou ekonomikou a konzumem a americkou kulturou.⁸⁴

Vykreslení americké ekonomiky bylo definováno negativním postojem. Kapitalismus z hlediska ideologie Sovětského svazu představoval zhoubný, zaostalý systém, jenž se nachází ve velmi hluboké krizi a v budoucnu ho čeká pouze úpadek. Masová konzumní společnost ale mohla potenciálně ohrozit právě evropské, respektive socialistické hodnoty. Byla odsuzována i americká technologická vyspělost, protože sloužila špatnému účelu a byla určená a dostupná pouze pro elity.⁸⁵

Podobná tendence převládala i v rámci referování o americké kultuře, která „byla ztotožňována s nízkou úrovní a povrchním pohledem, naopak evropská s vysokou kvalitou a umělecky hodnotnými díly“.⁸⁶ USA údajně čelily hlubokému kulturnímu úpadku, úroveň vzdělanosti a intelekt amerického obyvatelstva byly významně zpochybňovány a kultura ve Spojených státech současně představovala i mocenský nástroj elitních kapitalistů, neboť jim sloužila k odvádění pozornosti od problémů, generování zisku a posilování tak své nadvlády nad americkým lidem.⁸⁷

Posledním významným tématem, které Denisa Nečasová uvádí, je americká politika, jež byla udávána dvěma směry – fašismem a imperialismem. Spojené státy figurovaly v pozici předního zástupce imperialismu, výbojně agresivní politiky a snahy o světovládu, které mělo být dosaženo skrze válečné konflikty a hospodářskou převahu.⁸⁸ Konkrétně v souvislosti s válkou v Koreji byla Amerika zobrazována jako „nebezpečný mocichtivý agresor“.⁸⁹

⁸⁴ NEČASOVÁ, D.: *Obrazy nepřítele v Československu 1948–1956*. str. 177.

⁸⁵ Tamtéž. str. 177–185.

⁸⁶ Tamtéž. str. 190.

⁸⁷ Tamtéž. str. 185–193.

⁸⁸ Tamtéž. str. 193–199.

⁸⁹ Tamtéž. str. 194.

3. Historický kontext

V této kapitole se věnuji historickému kontextu roku 1968 pro možnost zasazení jednotlivých článků do kontextu. Československo prošlo v tomto roce obdobím dramatických změn, které se zapsaly do jeho historie jako klíčové momenty – pražské jaro, reformní hnutí vedoucí k větší politické a občanské svobodě, a jeho následné potlačení vojsky Varšavské smlouvy. V této kapitole bych chtěla rozvést jednotlivé události roku 1968. V první části se soustředím přímo na domácí situaci v ČSSR, ve druhé pak krátce popíšu mezinárodní kontext roku 1968 se zaměřením především na roli Spojených států amerických.

3.1. Rok 1968 v Československu: pražské jaro a okupace

Rok 1968 byl vyvrcholení dění v 60. letech, která jsou označována jako „zlatá šedesátá“. 60. léta byla obdobím uvolňování, příchodem nové generace, která už nebyla zatížena zkušenostmi s válkou, a současně byla provázena i ztrátou víry v dosavadní systémy a novým postojem k budoucímu vývoji. Tyto tendence se promítly i do tehdejší debaty v Československu, kde se ústředním bodem stala otázka minulosti a budoucnosti. Ve vztahu k minulosti dominoval kritický postoj, a to především k období 50. let. Samotná komunistická strana se snažila vypořádat se svou vlastní minulostí, uvědomovala si některá svá selhání a kriticky poukazovala na chyby a nedostatky komunistického režimu. Na druhou stranu se ale obracela i k budoucímu vývoji a chápala nutnost reformy v mnoha rovinách. Během 60. let se tak ve společnosti formovalo prostředí osobností, které artikulovaly reformní myšlenky a které pak v roce 1968 stanuly v čele nového směru, tzv. socialismu s lidskou tváří.⁹⁰

Začátek roku 1968 symbolizuje první z politických kroků, které měly za následek přerušování kontinuity zastaralého režimu a dogmatismu, jehož vrcholným představitelem byl prezident a generální tajemník ÚV KSČ Antonín Novotný. Proti Novotnému se začala již před rokem 1968 vytvářet opozice, která se skládala z různých vrstev společnosti. Sjednotili se proti němu slovenští a reformní komunisté, ale i někteří konzervativní členové, jež nebyli spokojeni s koncentrací moci v rukou Novotného a jeho autoritářskými způsoby, a také velká část veřejnosti. Antonín Novotný byl pod tlakem donucen podepsat demisi a byla mu

⁹⁰ SCHULZE WESSEL, Martin. *Pražské jaro: průlom do nového světa*. Praha: Argo, 2018. ISBN 978-80-257-2514-6. str. 12–17.

ponechána pouze reprezentativní funkce prezidenta republiky. Novým generálním tajemníkem byl 5. ledna zvolen Alexandr Dubček, na jehož kandidatuře se shodly oba soupeřící tábory. Dubček se brzy stal symbolem celého reformního procesu pražského jara a nové politické kultury. Jeho zvolení tak představovalo radikální začátek nového politického a společenského vývoje v ČSSR.⁹¹

Dubčekovo vedení akcentovalo národní specifika a zájmy a vymezovalo se vůči představitelům starého – tj. konzervativního – režimu. 5. dubna byl pak přijat základní programový dokument pražského jara, tzv. *Akční program KSČ*, který obsahoval jednotlivé reformní představy a cíle, jež se ve veřejném prostoru objevovaly již během 60. let, a nastínil tak směr, kterým se měla ČSSR ubírat.⁹²

Jeho autoři si jako primární cíl vytyčili „*zahájení budování nového modelu socialistické společnosti*“, který měl odpovídat potřebám ČSSR bez toho, aniž by byl svazován příkazy ze Sovětského svazu.⁹³ *Akční program* přinesl novou vizi politického systému, tzv. socialismu s lidskou tváří. Jednou z oblastí, na kterou se reformní komunisté zaměřili, byly politické reformy, jejichž cílem bylo zavedení větší plurality názorů a možnosti diskuse v rámci KSČ, Národní fronty a společnosti. V souvislosti s politickými reformami byla zmíněna i otázka federalizace a snahy o dosažení rovnoprávného vztahu mezi Českem a Slovenskem. Nový směr se rovněž propsal i do zahraniční politiky, kde nadále pokračovalo úzké spojení s dalšími státy východního bloku v čele se SSSR, ale spolu s tím byly navazovány bližší vztahy také se západními státy. Dalším důležitým bodem byl návrh ekonomické reformy v podobě zavedení tržních mechanismů do plánovaného hospodářství a možnosti svobodného podnikání. Klíčovou složkou byl však rovněž i proces demokratizace. Byly uznány a zaručeny občanská práva a svobody, včetně svobody shromažďování, projevu a cestování.⁹⁴ Změny se dotkly i médií, neboť součástí *Akčního programu* bylo i „*právo na objektivní a úplné informace a odstranění neodůvodnitelného utajování a zrušení cenzury*“.⁹⁵

Tento program byl výrazem snahy o reformu komunistického systému a zavedení tzv. socialismu s lidskou tváří. Důležitou součástí roku 1968 nebyla však pouze rovina politická, ale i rovina společenská. Během pražského jara došlo k aktivizaci občanské společnosti, která se spolupodílela na reformním procesu v Československu. Hybnou silou se stala aféra

⁹¹ RATAJ, Jan a Přemysl HOUDA. *Československo v proměnách komunistického režimu*. Praha: Oeconomica, 2010. ISBN 978-80-245-1696-7. str. 214–215.

⁹² SCHULZE WESSEL, M.: *Pražské jaro: průlom do nového světa*. str. 110–113.

⁹³ Tamtéž. str. 147.

⁹⁴ RATAJ, J. a HOUDA, P.: *Československo v proměnách komunistického režimu*. str. 215–224.

⁹⁵ Tamtéž. str. 222.

generála Šejny, kterou doprovázela mediální kampaň již záměrně oproštěná od cenzurních zásahů. Její dopad formoval veřejné mínění a mediální scénu. Aféra měla za následek diskreditaci Antonína Novotného a jeho následné odstoupení z funkce prezidenta a současně přinesla uvolnění i v mediální sféře, jež vyústilo v částečné mediální zpřístupnění politiky veřejnosti a s tím i v předběžné zrušení cenzury na počátku března.⁹⁶

Konalo se mnoho masových shromáždění, vznikaly spolky různého zaměření, veřejnost jevila zájem o politické dění a podílela se na reformním procesu. Nejjasnějším příkladem protnutí zájmů veřejnosti a politické sféry se staly májové oslavy, kterých se účastnilo velké množství občanů. Lidé přišli projevit svůj souhlas s dalším směřováním Československa. Jednalo se o metaforické hlasování o pražském jaru, jež bylo zcela zřetelně podpořeno veřejností.⁹⁷

Postupem času se však v souvislosti s tehdejší vývojem začaly projevovat nesmiřitelné rozdíly reformního a konzervativního křídla komunistické strany, jež zastávala odlišné postoje vůči reformnímu procesu. Ten vyvolal rovněž velké obavy i v zahraničí, konkrétně v dalších zemích východního bloku, zejména v Sovětském svazu. Obávaly se, že myšlenky liberalizace a demokratizace by se z Československa mohly rozšířit i do ostatních států východního bloku a ohrozit tak nadřazenost komunistického režimu. Strach z tohoto potenciálního scénáře vyústil v diplomatické tlaky, které byly kladené na československé vedení ze zahraničí. Manifest *2000 slov*, na němž se podílela převážně česká inteligence, z pohledu východního bloku potvrzoval obavy a možnou hrozbu kontrarevoluce v ČSSR, neboť se radikálně vymezoval vůči komunistickému režimu jako takovému.⁹⁸

Stupňující tlak ze strany zemí východního bloku, jenž se nesl nejprve v podobě „*živé propagandistické kampaně o nebezpečném vývoji v ČSSR*“, a současně také tlak ze strany konzervativních komunistů donutil Dubčekovo vedení k plnění závazků, o kterých se jednalo na přelomu července a srpna v Čierné nad Tisou.⁹⁹ Zároveň se snažilo vyvracet nařčení od komunistických států o potenciální kontrarevoluci, ale neúspěšně. Konzervativní komunisté pak těsně před invazí odeslali zvací dopis do Moskvy s žádostí o vojenskou pomoc, což sloužilo později jako jedno z mnohých ospravedlnění vpádu vojsk do Československa.¹⁰⁰

⁹⁶ SCHULZE WESSEL, M.: *Pražské jaro: průlom do nového světa*. str. 129–135.

⁹⁷ Tamtéž. str. 178–182.

⁹⁸ RATAJ, J. a HOUDA, P.: *Československo v proměnách komunistického režimu*. str. 247–262.

⁹⁹ Tamtéž. str. 264.

¹⁰⁰ Tamtéž. str. 262–274.

18. srpna byla v Moskvě oficiálně odsouhlasena vojenská intervence proti jednomu ze členských států Varšavské smlouvy, o řešení československé situace se však jednalo již mnohem dříve. Samotná operace Dunaj pak byla spuštěna v noci z 20. na 21. srpna 1968, kdy byly hranice ČSSR překročeny vojsky Varšavské smlouvy. Podle předpokladů sovětského vedení se invaze nesetkala s oficiální reakcí Československé lidové armády ani Lidových milic. Nicméně československá společnost se zpočátku okupantům postavila. Konaly se mnohé masové demonstrace a protesty, lidé se střetávali s okupanty, sabotovali operace, zaznamenávali kriminalitu a násilí vojáků a své postavení si dokázaly udržet také některé sdělovací prostředky – včetně *Rudého práva* – jež nepodlehly tlaku a podporovaly Dubčekovo vedení.¹⁰¹

Původní vize intervence, tedy rychlé nastolení nové pučistické vlády, se nesetkala s úspěchem, reformní komunisté byli však zadrženi a odvezeni do Moskvy.¹⁰² V rozmezí 23.–26. srpna se konala jednání představitelů ČSSR a SSSR, kde „*Sovětská strana zvolila nátlakovou a diskriminační taktiku*“ a donutila československé politiky podepsat *moskevský protokol* a přijmout tak sovětský diktát.¹⁰³

Přes veškerou snahu občanů bránit se nenásilnými prostředky vojska Varšavské smlouvy dokázala získat kontrolu nad klíčovými strategickými body. Sovětská invaze znamenala konec reformního procesu v Československu a zapříčinila změny v politickém i společenském životě. V následujících měsících proběhly personální čistky uvnitř ÚV KSČ a iniciativy se chopili zastánci prosovětské linie, především prezident Ludvík Svoboda a představitel realistického proudu Gustav Husák, budoucí generální tajemník ÚV KSČ a symbol tzv. normalizace. Československé vedení muselo plnit i další závazky vůči Moskvě, což vedlo k postupnému rušení jednotlivých výdobytků dosažených během období pražského jara. Omezení práva na shromažďování, zákaz činnosti spolků, hnutí a stran mimo Národní frontu a postupné obnovování cenzury byly jen některé z kroků směřujících k potlačení hlasu veřejnosti. Sovětský svaz nadále stupňoval své požadavky a pokračoval ve vměšování se do vnitřních záležitostí. 18. října 1968 byla pak uzavřena *Smlouva o podmínkách dočasného pobytu sovětských vojsk na území ČSSR*, která zajišťovala Sovětskému svazu stálou přítomnost armády na území Československa.¹⁰⁴

Alexandr Dubček a další reformní komunisté čelili stále většímu tlaku, ustupovali nařízením z Moskvy, ale i přesto nedokázali zabránit sovětskému „*záměru na postupnou*

¹⁰¹ RATAJ, J. a HOUDA, P.: *Československo v proměnách komunistického režimu*. str. 274–293.

¹⁰² Tamtéž. str. 284.

¹⁰³ Tamtéž. str. 284.

¹⁰⁴ Tamtéž. str. 307–316.

politickou likvidaci reformních představitelů“ a navrácení starých pořádků do ČSSR.¹⁰⁵ Následující rok pak představoval definitivní ukončení reformního vývoje v Československu a začátek období známého jako období tzv. normalizace.¹⁰⁶

3.2. Rok 1968 v mezinárodním kontextu

Období 60. let bylo provázáno nespokojeností, neklidem a řadou nepokojů. Po celém světě panovala touha odmítnout dosavadní systémy, vzbouřit se proti zavedeným hodnotám. V čele tohoto směru stála nová generace mladých lidí, jež nebyli zatíženi zkušenostmi se světovou válkou a kteří usilovali o změnu podoby světa.¹⁰⁷ „V roce 1968 pak došlo k explozi protestů.“¹⁰⁸

Na obou stranách železné opony státy čelily celé řadě výzev. Na západě, zejména v západním Německu, Francii a Itálii, se potýkali s četnými demonstracemi a novými vlnami nepokojů, které formovaly tehdejší domácí i mezinárodní dění. Hlavními nositeli protestních myšlenek se stali studenti, kteří byli nespokojeni s panující situací na univerzitách a požadovali reformy vysokoškolských poměrů. Protesty studentů v těchto zemích se rychle rozšířily a přerostly v širší společenské hnutí, které zpochybňovalo nejen vzdělávací instituce, ale i politická vedení, sociální nerovnosti, tradiční struktury a mezinárodní konflikty.¹⁰⁹

Role Spojených států amerických v roce 1968 byla určována zejména jejich zahraniční politikou. Téma, které nejvíce rezonovalo, byla účast USA ve válce ve Vietnamu. Američané se začali angažovat v Indočíně již v 50. letech, kdy se odtud stahovaly francouzské jednotky. V roce 1965 však již přímo zasáhli do vojenského konfliktu, když prezident Lyndon B. Johnson nařídil, aby byla ve Vietnamu nasazena americká armáda.¹¹⁰

Válka ve Vietnamu byla „*prvním konfliktem, který bylo možné sledovat v přímém přenosu*“.¹¹¹ I díky tomu mohli občané z USA a z evropských zemí pozorovat veškeré hrůzy, jež s sebou válka přináší. Spojené státy americké, které po druhé světové válce představovaly „*vzor demokratických hodnot, svobody a blahobytu*“, se staly objektem mezinárodní

¹⁰⁵ RATAJ, J. a HOUDA, P.: *Československo v proměnách komunistického režimu*. str. 326.

¹⁰⁶ Tamtéž. str. 335.

¹⁰⁷ KERSHAW, Ian. *Na horské dráze: Evropa 1950-2017*. Praha: Argo, 2019. ISBN 978-80-257-2971-7. str. 229–230.

¹⁰⁸ Tamtéž. str. 230.

¹⁰⁹ Tamtéž. str. 230–231.

¹¹⁰ Tamtéž. str. 233.

¹¹¹ Tamtéž. str. 230.

kritiky.¹¹² Zveřejňování informací o násilí a situaci z bojiště ve Vietnamu přispělo k rozšíření protiválečného hnutí a zvýšilo pochybnosti o americké zahraniční politice.¹¹³

Vietnamská válka byla klíčovým tématem nejen v mezinárodní politice, ale promítala se i do domácího situace. Americká společnost se ostře vymezovala vůči válce v souvislosti s rostoucím počtem padlých a absencí jakékoliv naděje na rychlé a uspokojivé řešení situace. Mladší generace vyjadřovala nesouhlas s nucenými odvody, které postihovaly především obyvatele z chudých rodin a afroamerických komunit.¹¹⁴ Rozsáhlé protesty a kritika směřovaná proti politickému vedení USA kvůli intervenci ve Vietnamu a vměšování do dalších zahraničních záležitostí – špionážní loď *Pueblo*, americké vojenské základny v Japonsku apod. – vyvolávaly silnou vlnu odporu jak v zahraničí, tak i na domácí půdě. Americká zahraniční politika se tak proměnila v hlavní polarizující faktor.¹¹⁵

V kontextu vztahů mezi Spojenými státy a ČSSR nedošlo k žádným podstatným změnám. Československo důrazně kritizovalo americkou intervenci ve Vietnamu. Dalším bodem napětí se stala otázka navrácení československého zlata, s čímž USA nesouhlasily, stejně jako v případě generála Šejny, jehož vydání do ČSSR Spojené státy zamítly. Srpnovou invazi americké politické vedení odsoudilo, ale odmítalo jakékoliv vojenské kroky, aby se vyhnulo potenciálnímu riziku konfrontace se Sovětským svazem.¹¹⁶ I přesto Spojené státy „z invaze *pragmaticky vytěžily, co potřebovaly*“ – byla zvýšena přítomnost amerických vojáků v Evropě a posílena funkce a činnost NATO.¹¹⁷

Domácí scénu v USA během roku 1968 ve velké míře poznamenaly významné výzvy, a to nejen rozsáhlé demonstrace proti válce ve Vietnamu, ale i aktivity hnutí za občanská práva. Nová mediálně známá postava Martina Luthera Kinga se stala symbolem a vůdcem aktivit černošského obyvatelstva a ztělesňovala snahu o dosažení spravedlnosti a rovnosti ve společnosti. Jeho tragická smrt na počátku dubna vyvolala rozsáhlou vlnu rasových nepokojů a násilných protestů, které se spolu s protiválečnými demonstracemi staly v Americe charakteristickým rysem roku 1968.¹¹⁸

Události tohoto roku měly zásadní vliv i na politickou situaci ve Spojených státech, která vyvrcholila na konci roku, konkrétně v listopadu, prezidentskými volbami, v nichž zvítězil Richard Nixon, kandidující za republikánskou stranu, když porazil své protivníky,

¹¹² KERSHAW, I.: *Na horské dráze: Evropa 1950-2017*. str. 233.

¹¹³ Tamtéž. str. 230–233, 249.

¹¹⁴ Tamtéž. str. 248–250.

¹¹⁵ KURLANSKY, Mark. *1968: rok, který otřásl světem*. Praha: Slovart, 2007. ISBN 978-80-7391-026-6. str. 105, 412.

¹¹⁶ RATAJ, J. a HOUDA P.: *Československo v proměnách komunistického režimu*. str. 298–301.

¹¹⁷ Tamtéž. str. 300.

¹¹⁸ KURLANSKY, M.: *1968: rok, který otřásl světem*. str. 57–59, 127–128, 139–142.

demokrata Huberta Humpreyho a nezávislého kandidáta George Wallace. Richard Nixon byl schopen využít rostoucí touhu veřejnosti po navrácení pořádku a stability. Jeho volební strategie spočívající ve snaze nabízet řešení domácích problémů a otázky války ve Vietnamu měla mezi voliči široký ohlas.¹¹⁹

¹¹⁹ KURLANSKY, M.: *1968: rok, který otřásl světem*. str. 296–302, 403–404.

4. Empirická část

Empirická část této práce je zaměřena na kritickou diskurzivní analýzu konkrétních vybraných článků a obrazů (resp. reprezentací) Spojených států amerických na stránkách *Rudého práva*, a to podle postupu zmíněného v kapitole *Reflexe výzkumu: Postup zpracování dat*, a propojení těchto obrazů již s nastíněnými teoretickými koncepty. Vzhledem k velkému množství dostupných dat jsem se nakonec rozhodla podrobně rozpracovat pouze jedno ze zmíněných témat, protože rozsahem by každé z nich samo o sobě vydalo na samostatnou bakalářskou práci. Konkrétně se tedy na následujících stranách zaměřím na válku ve Vietnamu. Důvodem pro výběr tohoto tématu byl jeho klíčový význam v souvislosti se Spojenými státy americkými v roce 1968. Téma války ve Vietnamu pokrývá celé zkoumané období, což umožňuje pozorovat potenciální proměny způsobu zobrazování USA. Bylo by zajisté zajímavé a přínosné sledovat, zda i u dalších témat dochází k podobnému proměňování diskurzu a způsobu zobrazování Spojených států jako u války ve Vietnamu, nebo zda se tento způsob napříč jednotlivými tématy liší.

První podkapitola praktické části slouží k doplnění historického kontextu, kde je stručně shrnuto nejdůležitější dění a události přímo spojené s válkou ve Vietnamu z roku 1968. Následně rozpracuji způsob zobrazování války ve Vietnamu především z kvantitativního hlediska – tj. zaměřím pozornost na proměny v četnosti článků, obsahové rozdíly během jednotlivých měsíců a další podobné aspekty spojené s obecným pohledem na způsob zobrazování války ve Vietnamu na stránkách *Rudého práva* v průběhu roku 1968. Toto propojení kvantitativního a kvalitativního přístupu mi umožní identifikovat potenciální trendy a vzorce ve vztahu ke sledovanému problému.

V následujících podkapitolách se pak zaměřím již na analýzu vybraných konkrétních obrazů provázející téma války ve Vietnamu, které se objevovaly nejčastěji a tvořily tak nejdůležitější součást diskurzu amerického nepřítele. Analyzovat budu například zprávy z bojiště či způsob, jakým byly Spojené státy americké vykreslovány jako agresor za využití principu opakování ustálených frází, o němž píše Petr Fidelius ve své knize *Řeč komunistické moci*. Na závěr rozvedu také další možný způsob konstruování nepřítele vedle těch, které uvádí Denisa Nečasová, jenž se týká konkrétní postavy stojící v čele americké politiky – tj. prezidenta Lyndona B. Johnsona.

4.1. Historický kontext války ve Vietnamu v roce 1968

Válka ve Vietnamu, jak již bylo zmíněno v předcházející kapitole, představovala klíčové téma v souvislosti se Spojenými státy americkými. Rok 1968 znamenal jeden ze zásadních obrátů v této válce, protože došlo k mnoha významným událostem. Válka ve Vietnamu se formovala kolem tří zásadních oblastí – situace na bojišti, kde v průběhu celého roku probíhaly vojenské operace; oblast diplomacie a politiky, která vrcholila na jedné straně jednáním v Paříži mezi USA a zástupci severního Vietnamu, na druhé straně volbou amerického prezidenta Richarda Nixona; poslední oblast utvářela veřejná scéna, kde se stále čím dál častěji objevovaly hlasy vymezující se proti válce ve Vietnamu.¹²⁰

Počátek roku se nesl ve znamení intenzivních vojenských akcí na bojišti, které přinesly ztráty na obou stranách. Jejich vyvrcholením byl start tzv. ofenzivy Tet v noci z 30. na 31. ledna roku 1968, kdy došlo k útoku příslušníků Vietkongu na různé cíle v Saigonu, včetně americké ambasády.¹²¹ Tato ofenziva symbolizovala významný bod obratu nejen kvůli jejímu vlivu na tehdejší situaci na bojišti, ale především z hlediska propagace války, mediálního úspěchu Vietkongu a postupného zdůrazňování problémů americké armády, z nichž později vyplynula nemožnost dosáhnout vítězství v tomto konfliktu. Válka ve Vietnamu se v souvislosti s touto ofenzivou stala hlavním tématem v rámci zpravodajství po celém světě.¹²² „*Obrazy, které pronikaly do obyčasných pokojů během ofenzivy Tet, ukazovaly, jak uprostřed amerických ozbrojených sil vládne chaos, panika a smrt.*“¹²³ Ofenziva Tet však ve skutečnosti znamenala obrovské ztráty pro obě strany a i z důvodu dalších neúspěšných ofenzivních pokusů v květnu a srpnu téhož roku se pohyboval počet padlých na straně Vietkongu okolo více než padesáti tisíc.¹²⁴ „*Ofenziva Tet způsobila nesmírnou zkázu.*“¹²⁵

Na americké domácí scéně se válka ve Vietnamu stávala mnohem častěji terčem kritiky, společnost se vůči ní stále hlasitěji vymezovala a pořádala se řada protiválečných protestů a demonstrací – „*průzkumy veřejného mínění odhalily, že se válce dostává stále menší podpory, na druhou stranu však přibývá těch, kteří jsou ochotni demonstrovat.*“¹²⁶ Rostoucí počet ztrát amerických vojáků, problémy s financováním války, neochota nasazovat vlastní životy a stoupající tendence dezercí představují jen zlomek hlavních

¹²⁰ KURLANSKY, M.: *1968: rok, který otřásl světem*. str. 16.

¹²¹ HASTINGS, Max. *Vietnam 1945–1975: podrobné dějiny tragické války*. 1. čes. vyd. Praha: Práh, 2022. ISBN 978-80-7252-943-8. str. 464–477.

¹²² KURLANSKY, M.: *1968: rok, který otřásl světem*. str. 43, 70–73.

¹²³ Tamtéž. str. 72.

¹²⁴ HASTINGS, M.: *Vietnam 1945–1975: podrobné dějiny tragické války*. str. 497–499.

¹²⁵ Tamtéž. str. 499.

¹²⁶ KURLANSKY, M.: *1968: rok, který otřásl světem*. str. 29.

motivů veřejného diskurzu v Americe. Počet protiválečných demonstrací napříč nejen Spojenými státy, ale i dalšími zeměmi v západní i východní Evropě narůstal přesto, že americké vedení začalo využívat jeden z možných propagandistických nástrojů, jak ukázat svou domnělou převahu na bojišti ve Vietnamu pomocí akcentování ztrát pouze na straně nepřátel – Vietkongu.¹²⁷

Otázka války ve Vietnamu měla velký vliv na americkou domácí a zahraniční politiku. Stala se jedním z hlavních bodů prezidentských voleb konajících se na konci roku. Po tzv. ofenzivě Tet prezident Lyndon B. Johnson začal výrazně ztrácet na popularitě a převažující názory na budoucí postup ve válce ve Vietnamu se primárně formovaly kolem snahy přistoupit k vyjednávání a uznání, že je americká válka podle dosavadních nezdarů odsouzená k neúspěchu. Lyndon B. Johnson se stal v očích veřejnosti postavou do velké míry odpovědnou za válku a umírání amerických občanů, až nakonec sám odstoupil z boje o prezidentské křeslo.¹²⁸ „Ofenziva Tet byla rozhodujícím faktorem, jenž donutil USA k deeskalaci války (...) a zahájení jednání.“¹²⁹

Za stále probíhajících bojových operací ve Vietnamu se tak 10. května 1968 sešli zástupci USA a severovietnamské delegace v Paříži a mezinárodní veřejnost doufala, že tato jednání mohou přinést mírové urovnání. Obsah jednání se však neustále opakoval, neboť ani jedna ze stran nebyla schopná ani ochotná přijít s řešením vhodným pro obě strany. Max Hastings, autor rozsáhlé knihy o válce ve Vietnamu, o těchto jednáních hovoří jako o stále stejné písničce, jelikož nebylo možné dosáhnout vzhledem k přístupu obou stran žádných konstruktivních závěrů.¹³⁰ „Vzhledem k tomu, že pro ani jednu z jednajících stran nebyl partnerův požadavek přijatelný, následovaly tři roky diplomatické sterility.“¹³¹

Do konce roku 1968 pokračovaly jak vojenské operace, tak i jednání v Paříži, ale ani jedna z těchto oblastí nepřinesla žádné další významné změny. V souvislosti s válkou ve Vietnamu tak rok 1968 pro USA symbolizuje neúspěch a ztráty, a to nejen z hlediska lidských životů – v celkovém součtu představoval období s největším množstvím ztrát na lidských životech, konkrétně bylo zaznamenáno 14 589 padlých amerických vojáků – ale také v oblasti financování a vzrůstajících domácích problémů, v kontextu mezinárodních vztahů a obecného pohledu na americké působení ve Vietnamu.¹³² Radikálně vzrostl rozsah škod a civilních obětí z důvodu navýšeného počtu amerických náletů a bombardování cílů

¹²⁷ KURLANSKY, M.: *1968: rok, který otřásl světem*. str. 27–31, 104–105.

¹²⁸ Tamtéž. 77–83, 127–130.

¹²⁹ HASTINGS, M.: *Vietnam 1945–1975: podrobné dějiny tragické války*. str. 503.

¹³⁰ Tamtéž. str. 525–527.

¹³¹ Tamtéž. str. 526.

¹³² KURLANSKY, M.: *1968: rok, který otřásl světem*. str. 130, 413–420.

v Jižním Vietnamu.¹³³ Poslední klíčovou událostí představovaly americké prezidentské volby, v nichž byl zvolen Richard Nixon a „z *Johnsonovy války se tak stala válka Nixonova*“.¹³⁴

4.2. Zobrazování války ve Vietnamu na stránkách *Rudého práva* v roce 1968

Vietnamská válka představovala v souvislosti se Spojenými státy americkými ústřední téma *Rudého práva* v roce 1968. Primárními motivy, které se v průběhu roku objevují, jsou především zprávy z bojiště, jednání odehrávající se v Paříži, situace v rámci americké domácí politiky, dopady války na mezinárodní vztahy a veřejnost nejen v USA, ale i po celém světě. Toto téma je dokonce natolik důležité a stěžejní, že se promítá i do článků, které se na první pohled Vietnamu vůbec netýkají nebo do textů, které se tematicky soustředí na jiné oblasti. Například ve spojitosti se sportem či uměním je tato tendence více než zjevná. Velmi výmluvný je kupříkladu titulok „*Bomby hrozí – sport žije*“.¹³⁵

Podstatnou část článků o válce ve Vietnamu tvoří shrnutí situace od ČTK (Československá tisková kancelář). Tato shrnutí většinou pokrývají nejdůležitější události a jsou rozdělena do několika tematických bloků, jež se liší na základě aktuální situace. Patří mezi ně zprávy z bojiště, zprávy z jednání v Paříži, politické kroky, dobová situace a nálada v rámci americké a světové veřejnosti nebo vyjádření různých politických aktérů. Pro čtenáře tato shrnutí představovala hlavní možný zdroj aktuálních informací o válce ve Vietnamu, a to z mnoha různých úhlů pohledu. Články reflektovaly nejen vojenské a politické aspekty, ale také sociální a kulturní dopady války, což poskytovalo komplexní pohled na konflikt. Důležitým aspektem je fakt, že u těchto článků většinou nejsou uváděni autoři, což znamená, že nelze s jistotou určit, kdo za konkrétními zprávami stojí. Články od Československé tiskové kanceláře mohou samy o sobě sloužit jako skvělý zdroj pro sledování potenciálních změn ve způsobu zobrazování války ve Vietnamu v průběhu roku. Na jejich základě je možné analyzovat, čemu je v určitých fázích roku dáвана přednost a jaká témata jsou akcentována, avšak já jsem ke své práci rozhodla přistoupit z jiného hlediska a budu sledovat jednotlivé vybrané obrazy Spojených států amerických v souvislosti s válkou ve Vietnamu.

¹³³ HASTINGS, M.: *Vietnam 1945–1975: podrobné dějiny tragické války*. str. 488–491.

¹³⁴ Tamtéž. str. 530.

¹³⁵ *Bomby hrozí – sport žije*. *Rudé právo*. 10. 1. 1968, 48–49(9). str. 8.

Další důležitou součástí článků tvoří zprávy od zpravodaje *Rudého práva* Přemysla Tvaroha, který se nacházel přímo ve Washingtonu D.C. a svou pozici zastával po celý rok 1968. Jeho články se zaměřují převážně na americký úhel pohledu na válku ve Vietnamu. Na jedné straně Přemysl Tvaroh poskytuje důkladné analýzy a reportáže, které čtenářům přibližují americkou politickou scénu. Mezi jeho stěžejní a nejdůležitější příspěvky patří ty, které se týkají americké politiky, přičemž tento motiv je v roce 1968 obzvláště významný, neboť se na konci roku konaly volby amerického prezidenta. Válka ve Vietnamu byla jedním z klíčových témat těchto volebních kampaní, a Tvarohovy články proto hrály důležitou roli při informování čtenářů o postoji jednotlivých kandidátů na prezidenta a jejich strategiích. Na druhé straně zprostředkovává také názory a reakce americké veřejnosti na probíhající konflikt. Jeho reportáže často ukazují různé aspekty amerického života, včetně demonstrací proti válce nebo sociálních hnutí, která se v této době angažovala ve Spojených státech.

Dalším hlavním zpravodajem, který komentoval dění ohledně vietnamské války a diplomacie, byl Karel Prášek, zpravodaj *Rudého práva* v Paříži. Jeho články se zaměřují na jednání v Paříži, která začínají 11. května a do konce roku se sporadicky objevují jako jedno z klíčových témat týkajících se vietnamské války. Karel Prášek přinášel podrobné reportáže o průběhu a výsledcích těchto jednání a poskytoval tak čtenářům hluboký vhled do diplomatických snah o ukončení konfliktu. Jeho zprávy často zahrnovaly vyjádření významných politických aktérů, analýzy různých návrhů a strategií, ale také popisy organizace těchto jednání a širší kontext mezinárodní politiky.

Samozřejmě se články o Spojených státech amerických neomezovaly pouze na výše zmíněné autory. Existovalo i mnoho dalších tvůrců, kteří do *Rudého práva* přispívali svými články věnovaným tématu války ve Vietnamu, ale z hlediska četnosti nedosahovaly takových čísel jako články od ČTK, Přemysla Tvaroha nebo Karla Práška.

Zajímavou výjimku například představují články od Emila Šípa, které se pokaždé nesou v duchu kritiky amerického působení ve Vietnamu a obsahují velmi citově zabarvené výrazy. Tyto komentáře týkající se způsobu vedení války ve Vietnamu ale vychází pouze během prvních třech měsíců – od ledna do března. Výskyt těchto článků, které se vyznačovaly ostrou kritikou a používáním silného a emotivního jazyka jsou tak omezeny pouze na začátek roku, kdy téma války ve Vietnamu zaznamenalo i největší četnost výskytu.¹³⁶

¹³⁶ Zmínění autoři – Přemysl Tvaroh, Karel Prášek a Emil Šíp – se nezabývali problematikou Spojených států a Vietnamu pouze v rámci zpravodajství pro *Rudé právo*, ale věnovali se těmto tématům i osobně během své novinářské kariéry. Jedná se o autory mnohých textů a knih, které se přímo zaměřují na téma války ve Vietnamu včetně první indočínské války. Např.

Téma vietnamské války se – ať už v jakékoliv souvislosti – objevilo v roce 1968 celkem na 604 stránkách *Rudého práva*. Pouze v šesti vydáních se téma vietnamské války neobjevilo – čtyři vydání v srpnu¹³⁷, jedno v říjnu a jedno v prosinci. Téma války ve Vietnamu tak tvořilo výraznou část obsahu tohoto periodika ve spojitosti se Spojenými státy americkými.

Sledovala jsem dva hlavní ukazatele, které by mi z kvantitativního hlediska pomohly odhalit možné tendence a potenciální proměny ve způsobu zobrazování USA vzhledem k četnosti výskytu článků na stránkách *Rudého práva*.

Zprv jsem zkoumala, jak často se téma války ve Vietnamu objevuje na titulní straně. Titulní strana je důležitá pro pochopení toho, jaký význam byl přikládán daným tématům v rámci tehdejšího dění, neboť obsahuje zásadní a klíčové informace. Zadruhé jsem sledovala na kolika stranách celkově se během roku 1968 téma vietnamské války objevuje, což mi umožnilo získat celkový přehled o rozsahu mediálního pokrytí tohoto konfliktu v *Rudém právu*. Jako hlavní časové ukazatele mi posloužily jednotlivé měsíce roku 1968.

Tyto dva grafy mi pomohly identifikovat možné změny a poskytly vhled do toho, jak se měnila frekvence a intenzita pokrytí vietnamské války během roku. Porovnáním četnosti výskytu na titulní straně a celkového počtu stran věnovaných tomuto tématu bylo možné lépe pochopit, jakou roli hrála vietnamská válka na stránkách *Rudého práva* v roce 1968.

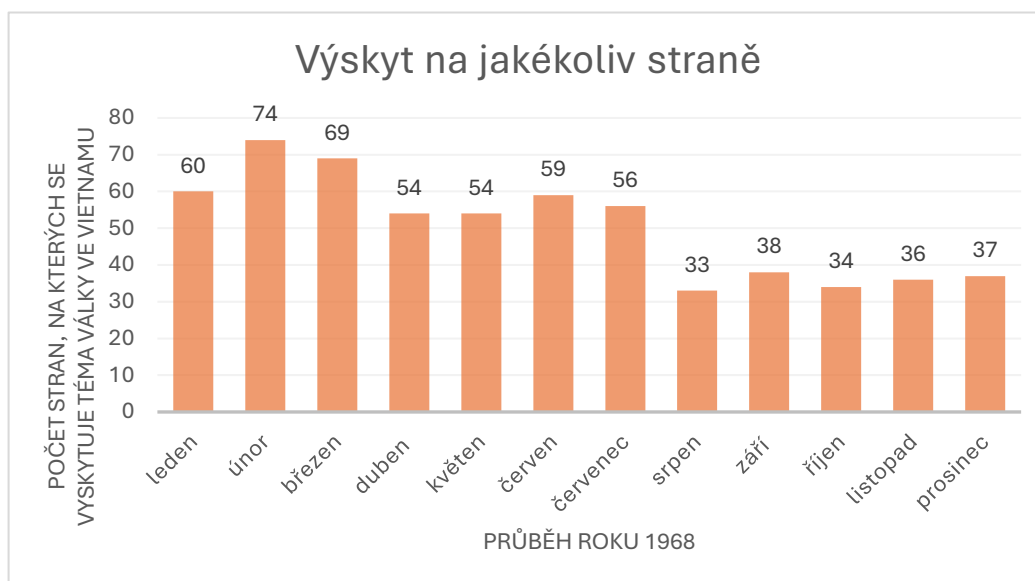
Je nutné nejprve zmínit, že deník *Rudé právo* prochází během roku určitými formálními proměnami, například z hlediska formátu, dnů, kdy vychází a dalších podobných aspektů. Tyto proměny a podoba *Rudého práva* během roku jsou shrnuty v kapitole *Reflexe výzkumu: Způsob zpracování dat*. Kupříkladu během srpnové invaze *Rudé právo* vycházelo ve speciální podobě a několik dní nevycházelo vůbec, což je také jeden z důvodů, proč se v této době téma války ve Vietnamu objevuje nejméně.

Tyto informace jsou podstatné pro pochopení toho, že v rámci sledovaného tématu nelze vyvodit zcela přesné závěry, jelikož každý měsíc nabízí jiné množství dat, a to právě v souvislosti s rozdílným počtem čísel a stran. I přes tyto variace nám však analýza může poskytnout užitečné poznatky a obecný pohled na zkoumané téma. Výše zmíněné změny ve formátu a frekvenci vydávání je nutné vzít v úvahu při interpretaci dat, ale i tak lze sledovat

PRÁŠEK, Karel. *Případ Santiphab*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1962 nebo ŠÍP, Emil. *Včerejšek a dnešek vietnamské vesnice*. Praha: Státní zemědělské nakladatelství, 1955. Jejich texty jsou silně ideologicky zabarvené a je tedy zřejmé, že ve způsobu zobrazování války ve Vietnamu se dlouhodobě drželi výkladu, který korespondoval s oficiální stránkou linií.

¹³⁷ Konkrétně se jednalo o první čtyři vydání, která vyšla po invazi vojsk Varšavské smlouvy do ČSSR – 25., 26., 27. a 29. srpna 1968.

zřetelné proměny z hlediska četnosti, v jaké intenzitě se téma vietnamské války objevuje a jak stěžejní téma to v různých obdobích, respektive měsících roku 1968 bylo.

Graf č. 1 – výskyt tématu vietnamské války na jakékoliv straně *Rudého práva* v roce 1968

Při podrobném pohledu na graf lze pozorovat viditelně sestupnou tendenci, pokud jde o četnost výskytu. Intenzita výskytu článků a zmínek se postupně v průběhu roku snižuje, přičemž zlomovými okamžiky se stávají měsíce duben a srpen, kdy lze v obou případech vidět výrazný pokles oproti předcházejícím měsícům. Tento pokles může být způsoben jak společensko-politickým vývojem v ČSSR, tak mezinárodním děním.

Během prvních tří měsíců roku 1968 figuruje válka ve Vietnamu – vzhledem k překotnému vývoji konfliktu – v rámci veřejného diskurzu jako velmi výrazné téma. Během ledna se vyskytuje na celkem 60 stránkách, což představuje třetí nejvyšší počet v roce. Články a zmínky v tomto období jsou primárně zaměřeny na reflektování situace na bojišti.

V únoru dochází k nárůstu počtu stran na 74, čímž se únor stává z hlediska výskytu nejpočetnějším měsícem z celého roku. Únor je však velmi specifický svou vysokou četností nejen z hlediska výskytu na jakékoliv straně, ale i z hlediska výskytu na straně titulní (viz Graf č. 2), přičemž na základě druhého grafu je zcela zřejmé, že se jednalo o ústřední téma, které zaplnilo téměř každou titulní stranu v tomto měsíci až na pár výjimek – konkrétně je téma války ve Vietnamu zobrazeno na 25 titulních stránkách z 29 možných. Jedním z klíčových faktorů této vysoké četnosti je ofenziva Tet, významná vojenská operace

Vietkongu, která přitáhla velkou pozornost médií po celém světě, včetně *Rudého práva*. Tato problematika bude blíže rozpracována i v další kapitole týkající se zpráv z bojiště.

Březen, s celkovým počtem 69 stran věnovaných tématu vietnamské války, pokračuje v trendu vysoké četnosti zmínek a článků. Tento měsíc se tak řadí hned za únor na druhé místo, což svědčí o trvale vysokém zájmu a důležitosti tohoto konfliktu v první čtvrtině roku 1968. Během března se navíc zvedla silná vlna odporu vůči válce po celém světě, která vyvrcholila mnohými protiválečnými masovými protesty a demonstracemi, jež se stávají jedním z ústředních bodů mediálního pokrytí na stránkách *Rudého práva*.

V dubnu a v květnu dochází ze strany Spojených států amerických k částečnému omezení náletů ve Vietnamu a k zahájení série jednání v Paříži mezi zástupci USA a Vietkongu. Tyto události sice významně ovlivnily průběh války ve Vietnamu, ale frekvence článků a zmínek týkajících se tohoto tématu se v tomto období snižuje. Jak v dubnu, tak v květnu se téma objevuje celkem na 54 stránkách, což představuje viditelný pokles ve srovnání s předchozími měsíci. Tento pokles četnosti výskytu tématu války ve Vietnamu lze částečně přičítat i událostem a tehdejší situaci v Československu, kde právě s příchodem dubna dochází k významným politickým a společenským proměnám. Nicméně za tímto trendem může stát i prostá novinářská touha po senzaci. V momentě, kdy se válka dostala do patové situace a ustaly intenzivní boje, autoři nenacházeli nic zajímavého, o čem by mohli psát.

Během června roku 1968 se Spojené státy americké staly předmětem pozornosti na stránkách *Rudého práva*, zejména v souvislosti s domácími problémy jako byly například rasismus, chudoba, četné demonstrace a především vražda jednoho z předních politiků a možných kandidátů na prezidenta Roberta F. Kennedyho. I z tohoto důvodu se téma války ve Vietnamu podobně jako v průběhu dubna a května drží pod hranicí 60 stránek na měsíc (tj. 59 stránek). Současně na přelomu května a června došlo také ke zřetelnému posunu a proměně způsobu zobrazování USA v souvislosti se zprávami z bojiště, což bude důkladněji rozpracováno v další kapitole. V červenci se téma války ve Vietnamu objevuje na 56 stranách a potvrzuje tak postupnou klesající tendenci vzhledem k četnosti výskytu.

Srpen vykazuje výrazný pokles oproti předchozím měsícům. Válka ve Vietnamu se v tomto měsíci objevuje pouze na 33 stranách, což představuje nejnižší počet výskytu za celý rok 1968. Tento pokles je přímým důsledkem srpnové invaze vojsk Varšavské smlouvy do Československa. Do 21. srpna vychází *Rudé právo* ve standardní podobě a formátu a válka ve Vietnamu se objevuje pravidelně jako jedno z hlavních témat bez zásadní kvantitativní proměny oproti předchozím měsícům. Od 22. do 24. srpna však deník

nevychází vůbec. Navíc, další čtyři vydání od 25. do 29. srpna (výjimku tvoří 28. srpen, kdy deník nevyšel) neobsahují žádný článek ani zmínku o válce ve Vietnamu. *Rudé právo* bylo v tomto období vydáváno ve speciální podobě, přičemž téměř veškerá pozornost byla věnována domácí situaci a událostem spojených právě se vstupem vojsk Varšavské smlouvy. Tento mimořádný vývoj způsobil, že téma vietnamské války je na konci srpna do značné míry potlačeno ve prospěch pokrytí domácího dění.

V září se počet stran, na nichž se objevuje zkoumané téma, mírně zvyšuje na celkový počet 38, což je ale stále relativně nízké číslo ve srovnání s první polovinou roku. Po srpnových událostech se *Rudé právo* začíná postupně navracet do svého původního režimu, a i pozornost a obsah se znovu částečně zaměřují i na mezinárodní situaci, přesto však domácí politické dění a důsledky invaze zůstávají stěžejními motivy. I když se tedy vietnamská válka opět začíná objevovat v novinách, jeho pokrytí nedosahuje takové četnosti jako v předešlých měsících.

Říjen představuje měsíc s druhým nejmenším počtem výskytu tématu války ve Vietnamu, když se objevuje pouze na 34 stranách. V porovnání se srpnem, kdy byla vydání kvůli invazi dočasně zastavena a následně upravena do speciální podoby, vykazuje říjen podobně nízkou frekvenci zmínek a článků. Současně se v tento měsíc objevuje válka ve Vietnamu pouze na dvou titulních stranách (viz Graf č. 2), přičemž na jedné z nich se nachází pouze stručná zmínka. Jedná se o nejmenší počet výskytu tohoto tématu na titulních stránkách z celého roku. Ve srovnání s únorem, kdy se vietnamská válka objevuje na 25 titulních stranách, je to opravdu značný rozdíl, který reflektuje proměnu intenzity zobrazení.

Říjen je tak, podobně jako srpen, obdobím roku, kdy je téma z hlediska četnosti nejvíce upozaděno. Jedním z důvodů tohoto útlumu je přetrvávající pozornost věnovaná domácí situaci a událostem, které měly výrazný vliv na československou společnost. Současně se Spojené státy americké na stránkách *Rudého práva* objevují v souvislosti i s jinými důležitými motivy – pokračující snaha o úspěšný let do vesmíru nebo letní olympiáda v Mexiku.

V listopadu dochází k mírnému nárůstu zmínek a článků o vietnamské válce, které se objevují na 36 stranách. Tento měsíc je významný zejména v souvislosti s prezidentskými volbami ve Spojených státech, během nichž tvořila otázka vietnamské války jedno z klíčových témat volební kampaně. Obsah článků v *Rudém právu* se vedle obvyklého zpravodajství z bojiště týká obecného pohledu na americkou domácí politiku, ale i jednotlivých kandidátů a jejich přístupů k otázce vietnamské politiky. Další důležitý bod představuje rozhodnutí Lyndona B. Johnsona o zastavení bombardování Vietnamu. Listopad

tak reflektuje období, kdy se vietnamská válka stává významným faktorem v amerických prezidentských volbách.

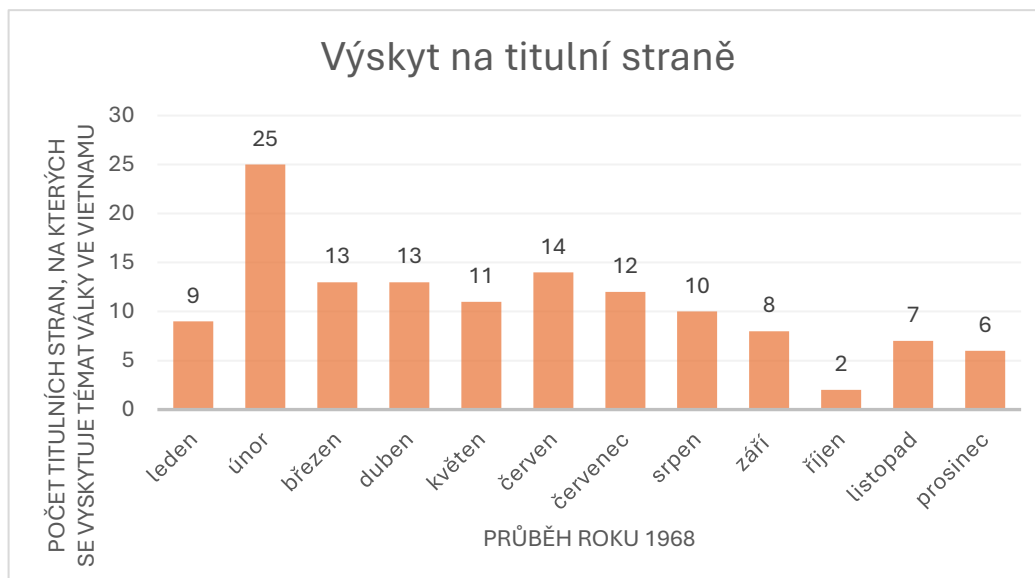
Během prosince se válka ve Vietnamu objevuje na 37 stranách a navazuje tak na trend z předešlých čtyřech měsíců, kdy se toto téma vyskytuje nanejvýš na 38 stranách. Tento měsíc je poznamenán rostoucím zájmem o lety do vesmíru, které dominují titulním stránkám, a i z tohoto důvodu se vietnamské válce nedostává takové pozornosti. Jak konstatuje Mark Kurlansky: „*Ještě než skončil rok 1968, zavládl okamžik obrovského nadšení z budoucnosti. Byla to chvíle, kdy rasismus, chudoba i válka ve Vietnamu, na Blízkém východě a Biafře ustoupily do pozadí.*“¹³⁸

Jako doplnění prvního grafu slouží Graf č. 2, který podrobně mapuje výskyt tématu války ve Vietnamu pouze na titulních stranách *Rudého práva*, které zahrnují nejdůležitější články. Při analýze druhého grafu lze pozorovat, že trendy z něho vyplývající odpovídají datům prezentovanými v prvním grafu.

Jak již bylo zmíněno, na první pohled je patrný výrazný kontrast mezi únorovým pokrytím tématu oproti ostatním měsícům. Únor vyniká s celkovým počtem 25 titulních stran, což signalizuje intenzivní zájem o válku ve Vietnamu v tomto období spojený s tzv. ofenzivou Tet. Na druhé straně spektra se nachází říjen, který zaznamenal nejmenší počet výskytu na titulních stranách – tj. 2 titulní strany.

I přes tyto výrazné výkyvy lze v druhém grafu sledovat podobnou dynamiku a trendy jako v prvním grafu. V průběhu první poloviny roku je výskyt války ve Vietnamu častější. Naopak v druhé polovině roku se intenzita mediálního pokrytí tématu snižuje. Důležitým znakem je postupné snižování četnosti výskytu vietnamské na titulních stranách od srpna roku 1968, kdy počet titulních stran, které obsahují téma války ve Vietnamu, nepřekročil hranici deseti.

¹³⁸ KURLANSKY, M.: *1968: rok, který otřásl světem*. str. 422.

Graf č. 2 – výskyt tématu vietnamské války na titulní straně *Rudého práva* v roce 1968

Analýza grafů zaznamenávajících výskyt tématu války ve Vietnamu na stránkách *Rudého práva* tak nabízí zajímavý pohled na proměnu trendů v zobrazování Spojených států amerických. Změny z hlediska dnů vydání a podoby *Rudého práva* během roku jsou významnými faktory, které nelze opomenout. Celkový trend však naznačuje, že i když vietnamská válka zůstávala stále důležitým tématem, její frekvence výskytu byla ovlivněna širším kontextem mediálního pokrytí a prioritami redakce. Z počátku roku se jednalo o klíčové téma v souvislosti se Spojenými státy americkými a četnost výskytu dosahovala vrcholu. Důležitými zlomovými momenty se staly měsíce duben a srpen, kdy výskyt vietnamské války výrazně poklesl. Konec roku se ve srovnání s prvními třemi měsíci pohyboval na téměř dvojnásobně nižších číslech.

4.3. Každodenní zprávy z bojiště

Prvními důležitými obrazy, které jsem pro svou analýzu zvolila, se týkají zpráv a způsobů zobrazování USA v souvislosti se situací na bojišti. Hlavní příspěvky o tomto tématu až na několik výjimek přinášela ČTK téměř v každém vydání. Zprávy z bojiště tedy představovaly primární obraz ve spojitosti s válkou ve Vietnamu, který se promítá napříč celým rokem a objevuje se během jednotlivých měsíců, a to vždy nejméně na 20 stranách.

Únor z celoročního zpravodajství vyčnívá v souvislosti s tímto obrazem a zaznamenává nejvyšší počet článků a zmínek věnovaných právě situaci na bojišti. *Rudé právo* jako hlavní tiskový orgán KSČ přikládalo v tomto období mimořádnou pozornost

především ofenzivě Tet. Tato ofenziva byla zobrazována jako důkaz slabosti a neschopnosti amerických vojenských sil, popřípadě amerického vedení, dosáhnout úspěchu, což podporovalo ideologický narativ protiamerické propagandy. Současně byly Spojené státy vykreslovány také jako agresor a hlavní zdroj eskalace války, přičemž jejich reakce na vojenské neúspěchy byla prezentována jako zvýšení míry násilí a agrese. Únorový zpravodajský obsah se zaměřuje na několik klíčových aspektů, které vyzdvihují vojenské úspěchy Národní fronty osvobození (NFO) a ukazují Spojené státy ve velmi negativním světle.

Ofenziva Tet je vykreslována jako klíčová událost, která zásadně změnila průběh války a odhalila slabiny amerických sil. Zprávy na stránkách *Rudého práva* zdůrazňují, že ofenziva byla strategickým úspěchem NFO a že Spojené státy na ní nejsou schopny adekvátně reagovat. Konflikt se tak z pozice USA v této fázi nevyvíjel podle očekávání a předpokladů.

„Úspěchy pokračující ofenzivy sil NFO jižního Vietnamu.“¹³⁹

„Překvapivý úder dokazuje krach americké špionážní služby.“¹⁴⁰

„Ofenziva vlasteneckých sil se zapsala jako dosud nejvýznačnější jednotlivá událost v historickém procesu, během něhož Američané docházejí k poznání, že toto je válka, kterou i při své obrovské konvenční potenci nemohou vyhrát.“¹⁴¹

Současně je opakovaně uváděno, že Spojené státy se ocitly ve Vietnamu v patové situaci a pro USA neexistuje žádné možné správné řešení. Tento motiv posiloval obraz amerického selhání a neefektivnosti konfliktu i přes obrovské vojenské a finanční investice. Válka ve Vietnamu je tak prezentována jako nepřekonatelný problém pro americké vedení, z něhož není úniku.

„Na základní příčinu skutečnosti, proč se USA nemohou ve svých vietnamských plánech hnout z místa, poukázal v zastřené formě i dosavadní ministr obrany McNamara ve své výroční zprávě: Jakkoli velké by byly zdroje, jichž použijeme v boji, nemůžeme jižním Vietnamcům poskytnout vůli přežít jako samostatný národ.“¹⁴²

V souvislosti s neúspěchy a selháváním amerických sil, jsou akcentovány také vysoké ztráty zejména na straně americké armády. Detaily o vysokých počtech padlých amerických

¹³⁹ Úspěchy pokračující ofenzivy sil NFO jižního Vietnamu. *Rudé právo*. 8. 2. 1968, 48–49(38). str. 7.

¹⁴⁰ Ofenziva vlasteneckých sil pokračuje. *Rudé právo*. 4. 2. 1968, 48–49(38). str. 11.

¹⁴¹ TVAROH, Přemysl. Otvírání očí. *Rudé právo*. 20. 2. 1968, 48–49(50). str. 7.

¹⁴² Tamtéž. str. 7.

vojáků vyvolávají dojem, že americká armáda i přes technologickou převahu není schopna konkurovat ofenzivě NFO. Články v *Rudém právu* upozorňují na nebývale vysoký počet padlých v porovnání s dosavadním průběhem války a snaží se tak čtenářům prezentovat obraz, že americká válka ve Vietnamu je neudržitelná a přináší stále více mrtvých vojáků.

„Spojené státy ztratily v uplynulých šesti dnech bojů v jižním Vietnamu více vojáků než kterýkoli jiný týden vietnamské války.“¹⁴³

Významné místo nejen na titulních stranách tak bylo věnováno zobrazování neúspěchů a nemožnosti dosažení jakéhokoliv vítězství, nebo alespoň dílčích vojenských úspěchů ze strany Spojených států amerických. Tento aspekt se opíral o představu, že pokračující válka je pro USA nejen vojenským, ale i morálním a politickým fiaskem. Myšlenka, že další prodlužování konfliktu povede pouze k dalšímu americkému selhání a ztrátám, je v rámci mediálního pokrytí ofenzivy na stránkách *Rudého práva* klíčová.

„To by mělo být pro USA pobídkou, aby z Vietnamu odešli v zájmu „zachování tváře“ co nejdřív.“¹⁴⁴

Na jedné straně jsou tak Spojené státy vyobrazovány jako neúspěšný protivník NFO na straně druhé však figurují jako zdroj narůstající eskalace a agrese. Články se soustředí na vykreslení Spojených států jako země, která se v případě problémů na bojišti uchyluje k čím dál větší agresi, násilí a brutalitě.

Zpravodajství se zaměřuje na destruktivní účinky amerických vojenských akcí, které jsou prezentovány jako bezohledné a kruté. Právě příběhy o zničených vesnicích, bombardování civilních cílů a utrpení nevinných obyvatel mají za cíl demonstrovat brutalitu americké vojenské strategie.

„Americké námořní pěchoty po sobě zanechaly obraz zkázy.“¹⁴⁵

Tímto způsobem byla posilována myšlenka, že americká přítomnost ve Vietnamu je zdrojem obrovského lidského utrpení a že Spojené státy jsou agresorem, který nedbá na životy civilistů. Prostřednictvím těchto zpráv se snažili doboví autoři ukázat, že americká reakce na vojenské neúspěchy spočívá v ještě větší míře násilí, a vyvolat tak odpor proti americkým vojenským akcím a posílit protiválečné a protiamerické nálady. Několik článků

¹⁴³ Jižní Vietnam: Vlastenci mají iniciativu v bojových akcích. *Rudé právo*. 5. 2. 1968, 48–49(35). str. 1.

¹⁴⁴ Těžké boje v Saigonu. *Rudé právo*. 1. 2. 1968, 48–49(31). str. 1.

¹⁴⁵ V Saigonu se dosud bojuje. *Rudé právo*. 2. 2. 1968, 48–49(32). str. 1.

na stránkách *Rudého práva* přináší příběhy, které ilustrují agresi americké armády a eskalaci konfliktu proti civilnímu obyvatelstvu.

„Svědectví o zločinech amerických pirátů proti obyvatelstvu.“¹⁴⁶

„Další jihovietnamští civilisté doplatili životem na „omyly“ amerických letců.“¹⁴⁷

Jeden z nejvýraznějších příkladů tohoto přístupu zdůrazňující bezohlednost a brutalitu americké strategie je srovnání destrukce způsobené americkými nálety s užitím atomových bomb v Hirošimě a Nagasaki:

„Tříštivý účinek amerických náletů silnější než atomové pumy svržené na Hirošimu a Nagasaki.“¹⁴⁸

Toto srovnání ukazuje nejen to, že je americká vojenská přítomnost na cestě k větší eskalaci, ale také je morálně odsouzeníhodná. Pomocí tohoto přirovnání byla posilována mezinárodní a domácí kritika vůči americké přítomnosti ve Vietnamu. Spojené státy jsou zobrazovány jako agresor, který způsobuje obrovské lidské utrpení.

V tomto období se dokonce objevuje několik článků, v nichž je rozebírána potenciální možnost, že by v případě nouze v důsledku neúspěchů na bojišti Spojené státy americké použily jaderné zbraně. Celkem se motiv použití jaderných zbraní vyskytuje v 7 článcích. Tento obraz prezentuje Spojené státy americké jako primárního nepřítele celého světa a ohrožení světového řádu:

„Bylo znovu poukázáno na stanovisko amerických velitelů pokládajících otázku použití atomové bomby za reálnou. Velitelé hlásali, že může vzniknout stav, kdy pro Spojené státy prý nebude vyhnutí než sáhnout po této zbraní.“¹⁴⁹

Zprávy o eskalaci konfliktu se však netýkají pouze zpráv přímo z bojiště, ale také americké politiky. V článcích je opakovaně zdůrazňována neochota Spojených států přistoupit k mírovému řešení situace. Tyto příběhy vykreslovaly USA v negativním světle jako neschopné, respektive neochotné vyřešit konflikt mírovou cestou.

„USA dávají nadále přednost vietnamské válce.“¹⁵⁰

¹⁴⁶ Rakety jihovietnamských partyzánů na americkou základnu u Saigonu. *Rudé právo*. 12. 2. 1968, 48–49(42). str. 1.

¹⁴⁷ Nový útok vlastenců na Saigon. *Rudé právo*. 18. 2. 1968, 48–49(48). str. 1.

¹⁴⁸ Neprodyšné obklíčení Khe-Sanhu trvá. *Rudé právo*. 16. 2. 1968, 48–49(46). str. 1.

¹⁴⁹ Zprávy o možném užití atomových zbraní neustávají. *Rudé právo*. 27. 2. 1968, 48–49(57). str. 7.

¹⁵⁰ Zády k U Thantově iniciativě. *Rudé právo*. 21. 2. 1968, 48–49(51). str. 7.

„USA nemají zájem o mírová jednání ve Vietnamu.“¹⁵¹

„Prezident Johnson prohlásil, že Spojené státy ve Vietnamu neustoupí.“¹⁵²

Tyto uvedené citace ilustrují i jeden z principů, jež uvádí Petr Fidelius ve své knize – konkrétně princip jaderné redukce. Tento princip je také v souladu s jedním ze způsobů konstruování nepřítele podle Denisy Nečasové – homogenizace. Ve všech třech případech jsou USA, respektive Spojené státy prezentovány jako jednotný a hlavní jednající subjekt. Tímto způsobem články vytváří obraz USA jako homogenního celku, který nese odpovědnost za pokračování konfliktu a neochoty dosáhnout mírového řešení.

S těmito dvěma hlavními obrazy – neúspěchem a eskalací – souvisí také velké množství fotografií, které se během února objevují na stránkách *Rudého práva*. Tyto fotografie až na několik výjimek primárně reflektují situaci na bojišti a přináší dva hlavní obrazy. První z nich je zobrazování neúspěchů amerických jednotek (viz Obrázek 6), zatímco druhý vykresluje americkou agresi a eskalaci války ve Vietnamu (viz Obrázek 7).

Obrázek č. 6 (*Rudé právo* 8. 2. 1968, str. 7)

Obrázek č. 7 (*Rudé právo* 17. 2. 1968, str. 6)

Druhým měsícem, kdy se články a zmínky o situaci na bojišti objevují nejčastěji, je červen. V tomto období se ale způsob zobrazování Spojených států amerických zřetelně liší od únorového přístupu. Na přelomu května a června, respektive na počátku června a v červenci se ve zpravodajství o událostech ve Vietnamu vyskytuje zajímavá tendence, kdy je kladen větší důraz a pozornost na místní režim Saigon a jeho bojové úsilí, přičemž Spojené státy americké postupně ztrácejí primární pozici ve zprávách o situaci na bojišti. I přes

¹⁵¹ Neprodyšné obklíčení Khe-Sanhu trvá. *Rudé právo*. 16. 2. 1968, 48–49(46). str. 1.

¹⁵² TVAROH, P.: Otvírání očí. *Rudé právo*. 20. 2. 1968, 48–49(50). str. 7.

opakované zmínky o americkém bombardování a využívání amerického letectva k zasahování cílů ve Vietnamu je hlavní pozornost soustředěna na Saigon a jeho motivace a bojové operace. USA jsou prezentovány jako pouhý partner Saigonu, který se účastní bojových operací a čelí ztrátám, přičemž saigonský režim se stává hlavním protagonistou agresivity.

Tato změna v obrazu konfliktu se odráží nejen v samotném obsahu článků, ale zejména v titulcích, kde Saigon figuruje jako primární subjekt a Spojené státy americké jsou v článcích uváděny pouze při podrobném referování o situaci na bojišti. Titulky tak reflektují nový způsob zobrazování Spojených států, v jehož rámci jsou USA upozaděny ve prospěch akcentování saigonského režimu – tj. hrají podřadnou roli, zatímco Saigon je prezentován jako hlavní agresor konfliktu. Typickým příkladem je článek z 1. července, v němž se Spojené státy americké objevují pouze v souvislosti s bojovou operací, které se účastnily:

„Americké vojenské letectvo podle zprávy ze Saigonu vzlétlo v sobotu 142krát k útokům na nepřátelské zásobovací cesty pod 19. rovnoběžkou.“¹⁵³

Tato zmínka se nachází až na konci zprávy, přičemž je jí z celého článku věnován nejkratší odstavec. Zbytek článku se týká jak politických, tak vojenských kroků saigonského režimu. I v titulku se vyskytuje pouze zmínka o Saigonu – *„Politické manévry saigonské vlády“¹⁵⁴* – a obraz USA je upozaděn.

Vydání *Rudého práva* ze 17. června obsahuje střední článek o situaci na bojišti, jehož primárním aktérem je Saigon. Americe je v tomto článku věnována pouze jedna věta, která upřesňuje její pozici na bojišti, zatímco zbytek článku je zaměřen na vojenské nezdary saigonského režimu.

„Vojenské úspěchy NFO a chaos v saigonských oficiálních kruzích vytvářejí vhodné psychologické ovzduší pro politickou práci vlastenců. (...) Pracovníkům NFO a stoupenců demokratických sil se podařilo proniknout do částí Saigonu dosud kontrolovaných Američany.“¹⁵⁵

Současně s aktivitou na bojišti se Spojené státy angažovaly také v rámci jednání v Paříži, kde byly kritizovány jako nespolehliví diplomaté a faktor bránící úspěchu jednání.

¹⁵³ Politické manévry saigonské vlády. *Rudé právo*. 1. 7. 1968, 48–49(180). str. 3.

¹⁵⁴ Tamtéž. str. 3.

¹⁵⁵ ŠETLÍK, Ilja. NFO stále dotírá na Saigon. *Rudé právo*. 1. 7. 1968, 48–49(180). str. 3.

Dochází tak k paradoxní situaci, kdy se v článcích o situaci na bojišti USA stávají druhořadými účastníky, zatímco ve světle diplomatických snah figurují jako klíčový aktér.

Tento vývoj v prezentaci konfliktu na stránkách *Rudého práva* naznačuje posun ve vnímání americké role ve vietnamské válce, kde se Saigon stává dominantním jednajícím aktérem. Spojené státy jsou stále přítomny, jejich úloha je však zobrazována více v pozadí, zatímco saigonský režim přebírá primární roli v bojových operacích i na stránkách *Rudého práva*. Tento posun způsobu zobrazování, který znamená převrstvení negativní percepce za účelem neutralizace významu, je možné přisoudit i tehdejší politicko-spoločenské situaci v Československu, kdy vrcholilo uvolňování poměrů. Po srpnové invazi Varšavských vojsk do ČSSR se však tento způsob zobrazování znovu mění, kdy Spojené státy americké opět v souvislosti se zprávami z bojiště figurují jako hlavní strůjce agrese a Saigon je uváděn pouze jako loutkový režim USA. Z tohoto hlediska je možné pozorovat určité kvalitativní proměny ve způsobu zobrazování USA v souvislosti se zprávami věnovaným situaci na bojišti na stránkách *Rudého práva* a vnitropolitickou situaci v Československu.

Po celé sledované období ale zůstává ve spojitosti se zobrazováním Spojených států amerických v kontextu zpráv z bojiště jeden obraz konzistentní – tj. neustávající americké bombardování a nálety na cíle ve Vietnamu. Tento obraz je zdůrazňován po celý rok, mění se pouze jeho intenzita a rozsah. O americké technologické převaze hovořila i Denisa Nečasová, která ji prezentovala jako jeden z klíčových obrazů o Spojených státech amerických. Z tohoto hlediska je tedy možné sledovat, že tento obraz představuje přetrvávající narativ po celou studenou válku.

V mnoha článcích je věnována mimořádná pozornost detailním popisům americké vojenské techniky, přičemž jsou často akcentovány jejich parametry a specifikace více než lidské příběhy nebo osudy vojáků či civilistů. U níže zmíněných citátů z článků se objevují velmi podrobné informace o typech letounů a jejich technických schopnostech, aniž by byl kladen důraz na samotnou lidskou činnost a aktivitu.

„Americké strategické bombardéry B 52 podnikly v úterý čtyři nálety (...) další americká letadla bombardovala údajné soustředění vlasteneckých sil kolem americké základny u Khe-sanhu.“¹⁵⁶

¹⁵⁶ Bojovníci osvobozené armády útočí na Dak-to. *Rudé právo*. 29. 2. 1968, 48–49(59). str. 7.

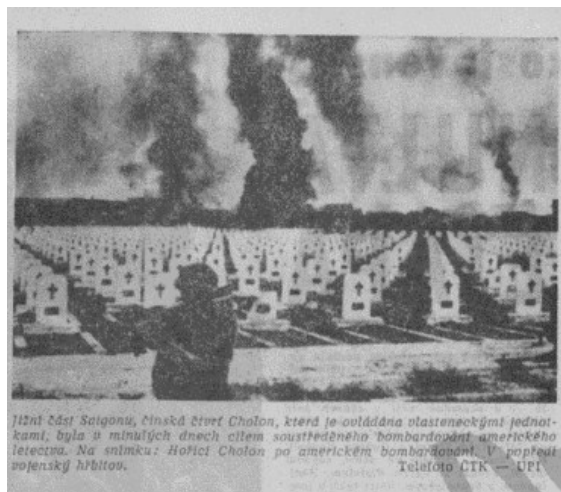
„Americké bombardéry typu B 52 (...) vzlétly 17. září také k útokům na Vietnamskou demokratickou republiku a uskutečnily 125 náletů na její jižní oblasti.“¹⁵⁷

Tyto obrazy prezentují, jak americké letectvo využívá svou technologickou převahu k ničení a zabíjení. Mají za cíl zobrazovat technologickou nadřazenost amerických sil s důrazem na to, jak je tato nadřazenost využívána k destruktivním účelům.

Tento způsob zobrazování je možné propojit s jedním ze způsobů konstruování nepřítele, o němž píše Denisa Nečasová, a sice dehumanizace. Dehumanizace v tomto případě spočívá právě v tom, že je v článkách zdůrazňována americká vojenská technika a její parametry na úkor lidských příběhů. Prostřednictvím toho je vytvářen obraz Spojených států jako mechanizovaného a nelidského nepřítele, jehož síla a agrese vyplývá z technických prostředků.

Obrázek č. 8 (*Rudé právo* 14. 2. 1968, str. 7)

Obrázek č. 9 (*Rudé právo* 21. 5. 1968, str. 7)

Americké letectvo je v tomto kontextu vykreslováno jako jeden z hlavních nástrojů eskalace konfliktu, který vyvolává zkázu a smrt na území Vietnamu. Obrazy o Spojených státech se týkají nejen jejich technologické převahy, ale také toho, jaké následky tato převaha má pro civilní obyvatelstvo a pro samotný průběh války. Americké letectvo představuje hlavní zdroj brutality a agrese mířící na nevinné a civilní oběti a je zobrazováno jako zkáza pro VDR, což posilovalo protiamerické nálady, odpor vůči válce a potvrzovalo nelidský charakter USA.

¹⁵⁷ Boje a bombardování ve Vietnamu. *Rudé právo*. 19. 9. 1968, 48–49(259), str. 7.

„Pomozte vietnamským dětem. Tisícům hrozí denně smrt. Americké pumy ničí jejich domovy a školy.“¹⁵⁸

„Americké letectvo stupňuje své barbarské útoky na jižní provincie VDR. (...) Američané napadli kulíčkovými bombami základní školy ve vesnici Nam-thinh a zranili 46 žáků a 17. května zaútočilo šest letounů bombami a raketami na katolickou vesnici.“¹⁵⁹

„Obří americké bombardéry B 52 znovu rozsévaly smrt v provincii Binh-tuong, 45 kilometrů severně od Saigonu, dále blízko Taj-ninhu, kde bombardovaly dvakrát předpokládaná soustředění ozbrojených sil NFO.“¹⁶⁰

Tento způsob zobrazování převažuje zejména na počátku a konci roku, zatímco během konce května a června je více zdůrazňována technologická stránka konfliktu, přičemž jsou méně akcentovány civilní oběti a škody.

4.4. Americká agrese – opakování matka moudrosti

Opakování ustálených frází je jeden ze základních charakteristických prvků komunistického jazyka, který slouží k upevnění a internalizaci určitých myšlenek a konceptů v myslích lidí, respektive v tomto případě čtenářů *Rudého práva*. V článcích věnovaných válce ve Vietnamu ve sledovaném období můžeme pravidelně vidět na fráze jako „americká agrese“, „americký imperialismus“ a „americké válečné zločiny“. Tyto výrazy byly používány tak často, že se staly naprosto přirozenou součástí běžného slovníku autorů článků a veřejného diskurzu.

Denisa Nečasová si všímá obrazu Spojených států jako agresorů a imperialistů již v období 1948–1956. „Spojené státy byly v dobových obrazech považovány za nejsilnějšího šířitele imperialismu“.¹⁶¹ Označení Ameriky jako „nebezpečného mocichtivého agresora“ odpovídá i obrazům USA na stránkách *Rudého práva* v roce 1968. Neustálé opakování tohoto obrazu a jeho stabilita v průběhu sledovaného období zajišťovaly, že veřejnost vnímala USA jako trvalou hrozbu a hlavního nepřítele socialistických států, včetně Československa.

Opakování frází je podle Petra Fidelia jedním z klíčových nástrojů, kterým komunistický režim v Československu upevňoval svou ideologii. Neustálé vystavování

¹⁵⁸ Pomozte vietnamským dětem. *Rudé právo*. 23. 2. 1968, 48–49(53). str. 2.

¹⁵⁹ Barbarské útoky na VDR. *Rudé právo*. 23. 5. 1968, 48–49(141). str. 7.

¹⁶⁰ Iniciativa vojenských oddílů NFO. *Rudé právo*. 7. 10. 1968, 48–49(276). str. 3.

¹⁶¹ NEČASOVÁ, D.: *Obrazy nepřítele v Československu 1948–1956*. str. 194.

čtenářů stejným výrazům mělo za cíl vytvořit hluboké spojení mezi těmito výrazy a jejich ideologickým významem. Fráze jako „americká agrese“ a „americký imperialismus“ se pravidelně objevovaly ve veřejném diskurzu, což vedlo k jejich zakotvení v kolektivním podvědomí a automatickému spojování USA s negativními obrazy.

Jeden z hlavních zdrojů o obrazu Spojených států jako agresorů a imperialistů představují různé zmínky v člancích, zejména v kontextu projevů a vyjádření různých politických osobností, s nimiž budu pracovat níže.

„Ostře odsoudil americkou agresi ve Vietnamu“¹⁶²

„Co nejostřeji odsuzujeme barbarskou válku amerického imperialismu proti Vietnamu.“¹⁶³

V záznamu politických projevů je opakovaně vyjadřován nesouhlas s vedením války a artikulovány výzvy k zastavení vojenských akcí a zahájení jednání. Podpora Spojených států se objevuje jen zřídka, a to především ze strany tehdejší Německé spolkové republiky. V textech je navíc opakovaně zdůrazňováno, že i země ze západního bloku, v čele s Francií a Velkou Británií, často kritizují americkou válku a agresi ve Vietnamu, což má ilustrovat celosvětové opovržení americkou agresí a imperialismem.

Na stránkách *Rudého práva* se často objevují i politické příspěvky od významných československých osobností. Například hned v prvním vydání roku 1968 je na titulní straně zveřejněno novoroční poselství Antonína Novotného, v němž označuje USA za hlavní zdroj ohrožení pro světový řád kvůli jejich imperialistickým cílům a agresi:

„Politiku mírového soužití ovšem nechápeme tak, že mlčky budeme přihlížet k tomu, co imperialistické velmoci provádějí proti zájmům lidského pokroku, proti malým národům, jak to vidíme například ve Vietnamu. Spojené státy americké tu svými válečnými činy porušují mezinárodní mírové zásady a svoji imperialistickou vůli prosazují válečnou agresi.“¹⁶⁴

V podobném duchu se nese i prohlášení Alexandra Dubčeka z 13. června 1968. Na těchto případech je viditelné, že se vůči americké válce ve Vietnamu bez rozdílu vymezuje celé spektrum československých politických osobností. Spojené státy jsou prezentovány jako agresivní a imperialistická mocnost, přičemž je zdůrazňována jejich esenciální odlišnost

¹⁶² Ve znamení úspěchů lidu NDR. *Rudé právo*. 2. 5. 1968, 48–49(121). str. 3.

¹⁶³ Projev soudruha T. Živkova. *Rudé právo*. 26. 4. 1968, 48–49(115). str. 2.

¹⁶⁴ Naše společná práce je základem dalšího růstu životní úrovně. *Rudé právo*. 2. 1. 1968, 48–49(1). str. 1.

od komunistického společenství, což mimo jiné ilustruje fakt, že i reformní komunisté zůstali „věrni“ oficiální politice Moskvy.

„Bezvýhradně se hlásíme k idejím a cílům mezinárodního komunistického hnutí ke společnému postupu v boji proti agresivní politice amerického imperialismu.“¹⁶⁵

Tato tendence se objevuje i v dalších člancích, kde je znovu používán koncept dichotomizace. Svět je rozdělen na jasné „my“ a „oni“ – tj. socialistický tábor a USA.

„Vláda USA musí pochopit, že eskalaci agrese, novými zločiny nemůže zlomit vůli statečného lidu uhájit svobodu, nezávislost a národní existenci. Setká se ještě s mohutnějším odporem vietnamského lidu, který se opírá o podporu a všestrannou pomoc zemí socialistického společenství.“¹⁶⁶

V tomto případě je možné sledovat i jednotlivé stupně konstruování nepřítele, o nichž pojednává Denisa Nečasová. U vyjádření Antonína Novotného i Alexandra Dubčeka je zřetelná snaha nejen vymezit se vůči Spojeným státům americkým, ale zároveň využít konceptu hierarchizace a přidat tak do výroku i mocenskou dimenzi, kdy jsou USA vykreslovány jako morálně odsouzenihodná a podřadná mocnost.

Zobrazování Spojených států dosahuje i posledního stupně konstruování nepřítele – démonizace. Démonizace je způsob konstruování nepřítele, kdy je protivník prezentován jako ztělesnění zla. USA jsou na stránkách *Rudého práva* zobrazovány jako hlavní hrozba nejen pro Vietnam, ale i pro světový mír. V jednom z článků se dokonce objevuje zmínka o genocidě, které se američtí vojáci údajně dopouštějí:

„Americké vojenské akce ve Vietnamu nabývají někdy formy genocidy.“¹⁶⁷

Válka ve Vietnamu se tak stává válkou mezi dobrem a zlem, což slouží k mobilizaci veřejného mínění a politické podpory pro vietnamský odpor, ale i k posílení nepřátelského postoje vůči USA, přičemž jakákoliv odplata vůči Spojeným státům se pak stává opodstatněnou a legitimní.

¹⁶⁵ Alexandr Dubček odpovídá redakci „otázek míru a socialismu“. *Rudé právo*. 13. 6. 1968, 48–49(162). str. 7.

¹⁶⁶ Deklarace o ohrožení míru v důsledku rozšíření americké agrese ve Vietnamu. *Rudé právo*. 9. 3. 1968, 48–49(68). str. 1.

¹⁶⁷ Nastane ve Vietnamu rozhodující fáze bojů?. *Rudé právo*. 12. 7. 1968, 48–49(191). str. 1.

„Viníky za zločiny proti míru a lidstvu nevyhnutelně stihne spravedlivá odplata.“¹⁶⁸

Tento obraz posiluje ideologickou jednotu socialistických států a rozděluje svět na dva zcela odlišné tábory – na jedné straně stojí mírumilovné komunistické státy a na druhé straně agresivní imperialistické USA. Zvolený jazyk pak v mnoha případech připomíná až biblické obraty v podobě nesmiřitelného souboje mezi dobrem a zlem.

4.5. Role vietnamského konfliktu v domácí politice – válka jako mocenský nástroj elit

Role elit ve válce ve Vietnamu je dalším důležitým prvkem konstrukce obrazu USA na stránkách *Rudého práva* v roce 1968. Válka je v průběhu celého sledovaného období vykreslována jako mocenský nástroj sloužící zájmům elit, které jsou odtrženy od obyčejného lidu. Tato dichotomie mezi elitou a běžnými lidmi je zřejmá při pohledu na polarizovanou americkou společnost, přičemž právě články v *Rudém právu* opakovaně tyto rozdíly zdůrazňují.

„Na vysokých školách v USA roste již měsíce politické uvědomění, které vede ke stále jasnějšímu odmítání tzv. amerických hodnot. (...) více než 40 procent studentů se vyjádřilo v tom smyslu, že raději zvolí exil nebo půjdou do vězení, než aby šli do vietnamské války.“¹⁶⁹

Tento způsob zobrazování se zaměřuje na domácí situaci v Americe a kritický postoj americké veřejnosti vůči válce ve Vietnamu, přičemž je akcentován odpor zejména ze strany mladých lidí, studentů a dalších společenských skupin. Veřejnost je vykreslována jako odpůrce politického vedení, který odmítá účast ve válce, protože ji sám považuje za nespravedlivou a agresivní. *Rudé právo* tak vytváří obraz USA jako státu s hlubokou vnitřní krizí, nespokojeností a morálním rozporem mezi vládnoucími elitami a obyvateli, který byl v některých vydáních doplněn i o obrazový materiál – fotografie z protiválečných demonstrací (viz Obrázek č. 10 a 11).

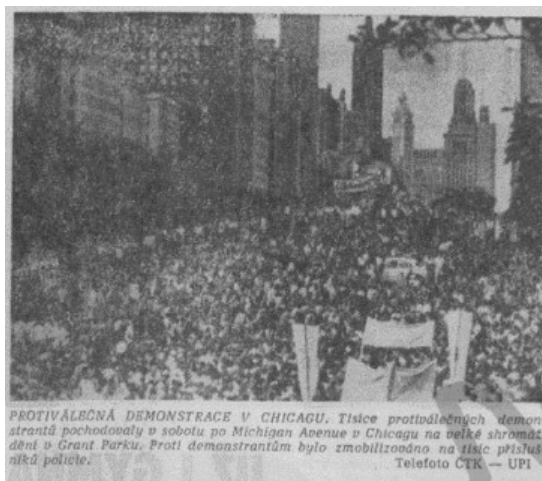
„Mladí odpůrci vraždění ve Vietnamu nesli transparenty s protiválečnými hesly.“¹⁷⁰

¹⁶⁸ Deklarace o ohrožení míru v důsledku rozšíření americké agrese ve Vietnamu. *Rudé právo*. 9. 3. 1968, 48–49(68). str. 1.

¹⁶⁹ HOMOLA, Bořek. Předjaří hněvu a naděje. *Rudé právo*. 26. 3. 1968, 48–49(85). str. 6.

¹⁷⁰ Demonstrace proti Deanu Ruskovi. *Rudé právo*. 13. 1. 1968, 48–49(12). str. 7.

„Cílem tohoto časopisu amerických dezertérů je snaha přesvědčit mladé vojáky, aby odmítali bojovat za americký imperialismus, odmítali obléci uniformu a usilovali o sociálně ekonomický a politický zvrat v USA.“¹⁷¹

Obrázek č. 10 (*Rudé právo* 1. 10. 1968, str. 7)

Obrázek č. 11 (*Rudé právo* 27. 9. 1968, str. 7)

Prezentace vnitřního rozdělení americké společnosti na vládu a širokou veřejnost je výrazným prvkem propagandy *Rudého práva*. Zároveň je tento obraz také v částečném rozporu s konceptem homogenizace, který Denisa Nečasová zmiňuje jako jeden ze způsobů konstrukce nepřítele. Právě heterogenita názorů uvnitř USA využita k vykreslení obrazu, že válka ve Vietnamu není všeobecně podporována ani v samotných Spojených státech.

„Miliony amerických obyvatel, stavějící se kriticky k vietnamskému tažení – hlavnímu mezinárodně politickému problému USA v tomto období – nemají možnost aktivně projevit svou vůli.“¹⁷²

Tento obraz je pak posilován i zprávami o represích proti protiválečným aktivistům a veřejným osobnostem, které se staví kriticky proti válce. Na následujících příkladech je možné sledovat rozdělení Spojených států amerických na politické vedení na jedné straně a odpůrce války na straně druhé, přičemž právě akcentování tvrdých represí bylo stěžejní součástí veřejného diskurzu.

¹⁷¹ Šestý den festivalu mládeže a studentů. *Rudé právo*. 3. 8. 1968, 48–49(213). str. 7.

¹⁷² TVAROH, Přemysl. Boj o klíče k Bílému domu. *Rudé právo*. 14. 9. 1968, 48–49(254). str. 7.

„Nnutně přituhlo i ve sféře politického dění a občanských svobod. Americká vláda rozpoutala ostré represivní tažení proti nejaktivnějším odpůrcům války ve Vietnamu.“¹⁷³

„Dr. Spock byl odsouzen za svou aktivitu v mírovém hnutí na 2 roky do vězení. Výnesení rozsudku mělo zřejmě sloužit k zastrašení hlavně těch mladých mužů, kteří na protest proti vietnamské válce páli své povolávací lístky.“¹⁷⁴

V kontextu zobrazování tématu války ve Vietnamu na stránkách *Rudého práva* je tak možné mluvit o Fideliově principu „velké sekyry“ z hlediska jasného rozdělení světa na dva nesmiřitelné tábory – „my“ a „oni“, kde „my“ představuje socialistické státy, které bojují za mír a spravedlnost, zatímco „oni“ imperialistickou mocnost USA, která ztělesňuje hrozbu pro světový mír.

U obrazu Spojených států amerických a její domácí politiky nicméně dochází k zajímavému posunu tohoto principu. Přestože jsou USA většinou vykreslovány jako homogenní celek a hlavní agresor a nepřítel, uvnitř této země existuje silná opozice vůči válce, což naznačuje, že ne všichni Američané podporují imperialistickou a agresivní politiku své vlády. Tento rozpor využívala komunistická propaganda k dalšímu upevnění obrazu USA jako nestabilní a vnitřně rozdělené země.

Toto vykreslování odporu vůči válce ve Vietnamu v americké společnosti je komplexní a zahrnuje široké spektrum sociálních vrstev. V *Rudém právu* je zdůrazňováno, že nesouhlas s válkou není omezen jen na určitou skupinu, ale je přítomný napříč celou společností, včetně opozičních politiků, mladých lidí, studentů, umělců a běžných občanů.

„Primární volby ve státě New York doložily, že přitažlivost kampaně senátora McCartyho, vyznačující se tažením proti vietnamské válce, daleko předstihuje původní předpovědi.“¹⁷⁵

„Protestní hladovku zahájilo více než 400 studentů amerických univerzit v pondělí na protest proti americké válce ve Vietnamu.“¹⁷⁶

„Dick Gregory, známý americký černošský herec, skončil na Nový rok 40denní hladovku. Začal ji na americký svátek Den díkůvzdání, aby tak protestoval proti americkému vedení války ve Vietnamu.“¹⁷⁷

¹⁷³ TVAROH, Přemysl. V USA přituhuje. *Rudé právo*. 14. 1. 1968, 48–49(13). str. 11.

¹⁷⁴ TVAROH, Přemysl. Demonstrace proti odsouzení dr. Spocka. *Rudé právo*. 14. 7. 1968, 48–49(193). str. 11.

¹⁷⁵ TVAROH, Přemysl. Nad kariérou Edwarda Kennedyho. *Rudé právo*. 26. 6. 1968, 48–49(175). str. 7.

¹⁷⁶ 24 hodin v zahraničí. *Rudé právo*. 13. 2. 1968, 48–49(43). str. 7.

¹⁷⁷ Světem kultury a umění. *Rudé právo*. 3. 1. 1968, 48–49(2). str. 2.

Tímto způsobem je princip velké sekyry doplněn také o zobrazení vnitřní dynamiky Spojených států, v jehož rámci je vykreslován boj mezi mocnými elitami a obyčejnými lidmi. To podporuje myšlenku, že skutečným nepřítelem není americký lid jako homogenní celek, ale americké politické a vojenské vedení, jehož ústřední postavou je prezident Lyndon B. Johnson, který je na stránkách *Rudého práva* prezentován jako hlavní strůjce agrese ve Vietnamu. Dochází tak k antropomorfizaci a současně personifikaci USA.

4.6. Způsoby konstruování nepřítele – Lyndon B. Johnson jako hlavní postava války ve Vietnamu v roce 1968

Lyndon B. Johnson je na stránkách *Rudého práva* v roce 1968 často spojován s tématem války ve Vietnamu a vykreslován jako hlavní symbol a strůjce agrese, přičemž samotná válka je prezentována jako „*Johnsonova válka*“. Vedle způsobů konstruování nepřítele, jež zmiňuje Denisa Nečasová a které jsou blíže rozpracovány v kapitole *Reprezentace nepřítele: Obraz(y) Spojených států*, jsem na základě pramenů identifikovala další možný způsob, který souvisí právě s postavou amerického prezidenta.

Tento způsob konstruování nepřítele jsem nazvala personifikací, jež spočívá ve spojení obrazu nepřítele s reálně existující postavou. Pomocí tohoto přístupu je možné projektovat nepřátelství přímo do jedné konkrétní osoby, což usnadňuje vytváření jasného obrazu nepřítele pro čtenáře. V kontextu války ve Vietnamu a obrazu Spojených států amerických se touto osobou stává ústřední postava americké politiky – prezident Lyndon B. Johnson. Personifikace v tomto případě nejenže zjednodušuje komplexní geopolitické problémy, ale také posiluje dichotomii mezi mocenskými elitami a obyčejnými lidmi v Americe, jak bylo popsáno v předchozí kapitole. Personifikace konfliktu tak poskytovala další možný způsob, jak prezentovat vnitřní opozici vůči Johnsonovi a jeho politice.

„*Senátor R. Kennedy označil ve čtvrtek Johnsonovu vietnamskou politiku za „nemorální“ a „neúnosnou“ v souvislosti s dohady, že Bílý dům hodlá zvýšit počet amerických vojáků.*“¹⁷⁸

Na stránkách *Rudého práva* se často objevují citáty amerických politiků a veřejných osobností, kteří odsuzují postupy prezidenta Johnsona, včetně výše uvedeného příkladu. Na něm je možné sledovat, jak je vietnamská politika přisuzována prezidentu Johnsonovi – „*Johnsonova vietnamská politika*“ – což jasně naznačuje, že hlavní postavou odpovědnou za

¹⁷⁸ K situaci ve Vietnamu. *Rudé právo*. 9. 3. 1968, 48–49(68). str. 7.

vietnamskou politiku je právě on. Zároveň se zde objevuje zmínka o Bílém domě, který je sídlem, a tedy i symbolem amerického prezidenta, v souvislosti s navyšováním vojenské síly ve Vietnamu. Tento fakt ilustruje, že o životech amerických vojáků rozhoduje právě a jen samotný prezident USA.

Johnsonova politika ve vztahu k Vietnamu byla také často prezentována jako hlavní příčina eskalace konfliktu. Tento přístup vytvářel obraz Johnsona nejen jako hlavního „architekta“ války, který je připraven podniknout jakékoliv kroky k dosažení vítězství, ale také jako symbolu americké imperialistické agrese. V *Rudém právu* se tak často objevují články o eskalaci a neochotě přistoupit k mírovému řešení ze strany prezidenta Johnsona:

„Pro celé stupňování války prováděné Johnsonovou administrativou je typický způsob servírování nyní chystaných eskalačních opatření.“¹⁷⁹

„Johnson hrozí další eskalací. Podnikne-li severní Vietnam ofenzivu na jihu, pak je možné, že USA budou muset uvažovat o dalších vojenských opatřeních, řekl ve středu na tiskové konferenci prezident Johnson.“¹⁸⁰

„Prezident USA Johnson v pondělí večer prohlásil, že Spojené státy nemají v úmyslu úplně zastavit bombardování území Vietnamské demokratické republiky.“¹⁸¹

Personifikace nepřítele byla rovněž posilována statistikami a konkrétními čísly, která odkazovala na nárůst americké vojenské přítomnosti ve Vietnamu od nástupu Johnsona do úřadu:

„Když L. B. Johnson usedal na prezidentské křeslo, bylo v oblasti Vietnamu 16 000 amerických vojáků. Dnes je jich tam více než půl miliónu a vítězství v nejnepopulárnějším tažení v amerických dějinách je přibližně stejně daleko jako v době inaugurace.“¹⁸²

Prezident Johnson byl tedy vykreslován jako hlavní viník vleklého a krvavého konfliktu. Jeho politika byla prezentována jako neúspěšná a nepopulární nejen v zahraničí, ale i na domácí půdě, což bylo, jak je zmíněno v *Rudém právu*, nakonec i důvodem, proč Johnson ztratil své prezidentské křeslo:

¹⁷⁹ TVAROH, Přemysl. USA přezkoumávají od „A“ do „Z“ jak dále stupňovat válku. *Rudé právo*. 19. 3. 1968, 48–49(78). str. 7.

¹⁸⁰ Na vietnamské frontě klid - USA a Thajsko vysílají posily. *Rudé právo*. 2. 8. 1968, 48–49(212). str. 7.

¹⁸¹ Ofenzíva NFO pokračuje. *Rudé právo*. 21. 8. 1968, 48–49(231). str. 1.

¹⁸² TVAROH, Přemysl. K situaci demokratické strany v USA. *Rudé právo*. 26. 9. 1968, 48–49(266). str. 7.

„Prezident je přesvědčen o správnosti americké politiky vůči Vietnamu, navzdory jejím katastrofálním neúspěchům, navzdory širokému nesouhlasu v USA a koneckonců navzdory skutečnosti, že samotného L. B. Johnsona stála prezidentské křeslo v druhém funkčním období.“¹⁸³

Americký prezident jako hlavní postava agrese ve Vietnamu byl opakovaně zobrazován i prostřednictvím různých přirovnání a karikatur. Například ve vydání z 23. února se objevuje fotografie z demonstrace v Miláně doplněna krátkým popiskem, v němž je Johnson označován jako „zabiják“ a přirovnáván k Hitlerovi. Tento obraz měl silný propagandistický účinek a posiloval negativní až démonické vykreslení amerického prezidenta:

„Demonstranti nesli hesla: Ať žije NFO, Johnson je velký zabiják, Johnson = Hitler apod.“¹⁸⁴

Dalším příkladem může být krátký článek o protiválečné demonstraci z Dáresalámu v Tanzánii, v němž je Johnson označován jako „vrah Vietnamců“. Tímto způsobem je v *Rudém právu* zobrazován jako brutální vůdce, který je osobně odpovědný za smrt obyvatel Vietnamu:

„Johnson je vrah Vietnamců (...) – provolávali v Dáresalámu před americkým velvyslanectvím.“¹⁸⁵

Karikatury a další vizuální materiály často prezentovaly Johnsona v negativních konotacích, čímž dále posilovaly ztotožnění jeho osoby s válkou ve Vietnamu a americkým imperialismem (viz Obrázek č. 12 a 13). Tyto materiály byly účinným nástrojem komunistické propagandy, protože jednoduše a srozumitelně předávaly obraz Johnsonovy osobní odpovědnosti za americkou agresi.

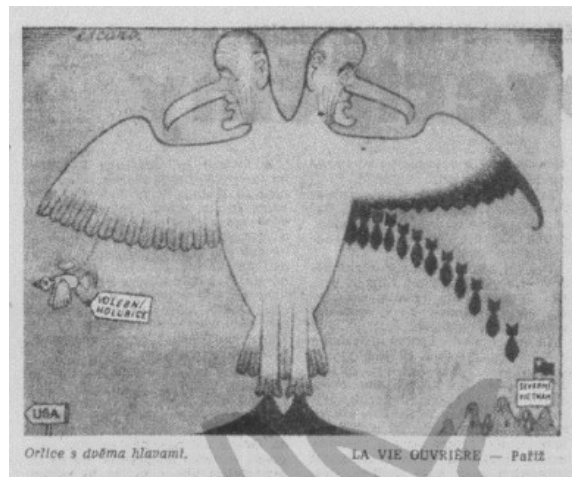
¹⁸³ TVAROH, Přemysl. Johnson předá nástupci celý problém vietnamské války. *Rudé právo*. 11. 10. 1968, 48–49(280). str. 7.

¹⁸⁴ [Protiválečná demonstrace v Miláně]. *Rudé právo*. 23. 2. 1968, 48–49(53). str. 7.

¹⁸⁵ 24 hodin v zahraničí. *Rudé právo*. 21. 7. 1968, 48–49(200). str. 11.

Obrázek č. 12 (*Rudé právo* 7. 2. 1968, str. 7)

Obrázek č. 13 (*Rudé právo* 29. 5. 1968, str. 6)

Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo odhalit, zda a popřípadě jak se proměnil způsob zobrazování USA na stránkách *Rudého práva* v roce 1968, vzhledem k tehdejšímu dění v ČSSR a v zahraničí, a identifikovat hlavní reprezentace Spojených států amerických.

Na základě analýzy pramenů jsem identifikovala a formulovala tři klíčová témata, která se na stránkách *Rudého práva* objevovala nejčastěji – válka ve Vietnamu, zahraniční intervence a domácí situace ve Spojených státech. Z důvodu velkého množství získaných dat jsem se ale nakonec rozhodla sledovat pouze jedno z těchto obsáhlých témat, a sice válku ve Vietnamu. Sledování dalších identifikovaných témat a jejich případných proměn by bylo nepochybně také přínosné a pomohlo by rozšířit zjištění, k nimž jsem došla.

Na základě využití kritické diskurzivní analýzy krátce doplněné v podkapitole *Zobrazování války ve Vietnamu na stránkách Rudého práva v roce 1968* o kvantitativní přístup (tj. sledování četnosti výskytu tématu) bylo možné jak sledovat potenciální trendy a vývoj z hlediska intenzity výskytu článků o válce ve Vietnamu, tak analyzovat i konkrétní obrazy Spojených států amerických souvisejících s tímto tématem.

K práci jsem původně přistupovala s předpokladem, že se oficiální diskurz a způsob zobrazování USA bude měnit vzhledem k politickým, společenským a kulturním proměnám v ČSSR v roce 1968 (tj. celospolečenské uvolnění pod vlivem socialismu s lidskou tváří). Tento můj původní předpoklad však získaná data z velké části vyvrátila.

Způsob zobrazování USA prošel viditelnou a významnou proměnou z hlediska intenzity výskytu článků o válce ve Vietnamu na stránkách *Rudého práva*. Je možné pozorovat, že tendence výskytu těchto textů během roku postupně klesá. První důležitý obrat představoval měsíc duben, kdy významně klesla četnost výskytu oproti předchozím měsícům, což mohlo být dáno nejen dobovou situací v ČSSR související s politickými a společenskými proměnami (tj. vyhlášení *Akčního programu KSČ*), ale také z důvodu konce horké fáze vietnamského konfliktu, která byla spojena s ofenzivou Tet. Druhým ústředním bodem se stal srpen, kdy invaze vojsk Varšavské smlouvy do Československa zapříčinila nejen výpadek ve vydávání *Rudého práva*, ale také výrazný pokles intenzity výskytu článků o válce ve Vietnamu. Do konce roku se pak články objevovaly téměř dvakrát méně než na začátku roku, což mohlo být způsobeno i tím, že panovala snaha nezdůrazňovat na stránkách *Rudého práva* válečný konflikt v takové míře v době, kdy se na území ČSSR nacházely tak početné vojenské jednotky Varšavské smlouvy.

V dalších podkapitolách v empirické části se pak zabývám již jednotlivými obrazy Spojených států amerických. Z hlediska oficiálního diskurzu a způsobu zobrazování USA z kvalitativního pohledu jsem neodhalila žádné významné proměny. USA v souvislosti s válkou ve Vietnamu figurovaly na stránkách *Rudého práva* v průběhu celého sledovaného období jako jasně agresivní a imperialistická mocnost.

Mírný posun především z hlediska způsobu zobrazování situace na bojišti jsem identifikovala během měsíce června, kdy se USA v článcích objevují pouze jako partneři Saigonu, který představuje hlavní zdroj agrese. Na jedné straně se může jednat o důsledek uvolnění poměrů v Československu, avšak podle zveřejněných vyjádření československých osobností je současně zřejmé, že i reformní politici (včetně Alexandra Dubčeka) zaujímají k válce ve Vietnamu neměnný postoj. To by značilo, že důvod nepatrné změny ve způsobu zobrazování spočívá spíše ve vývoji situace na samotném bojišti než na základě proměny poměrů v ČSSR, případně může souviset s uvolněním cenzury.

Analýza článků také potvrzuje závěry a teze Petra Fidelity, které jsou i po několika dekádách od jejich uveřejnění stále platné a lze je tak využít při zkoumání komunistického jazyka. V kapitole *Agrese – opakování matka moudrosti* je ilustrováno, jak se v *Rudém právu* pracovalo s obrazem USA jako agresivní mocnosti, a to pomocí neustálého opakování frází typu „americká agrese“ a „americký imperialismus“. Zároveň se v článcích velmi často vyskytuje princip jaderné redukce a velké sekyry, kdy je zdůrazňováno rozdělení světa na dvě jasně definované strany – Spojené státy a socialistický tábor.

Důležitým zdrojem, s nímž jsem pracovala, byla kniha Denisy Nečasové *Obrazy nepřítelů v Československu 1948–1956*. V článcích jsem odhalila některé ze způsobů konstruování nepřítelů, které Denisa Nečasová uvádí – dichotomizace, hierarchizace, démonizace a další. Zaregistrovala jsem však zajímavý posun u jednoho ze způsobů, konkrétně u homogenizace. Válka ve Vietnamu byla prezentována jako mocenský nástroj amerických elit, vůči nimž se vymezovala široká veřejnost. V *Rudém právu* byl tedy využíván a akcentován všeobecný nesouhlas a nespokojenost, které provázely nejen rok 1968 ale celá 60. léta, a hlas mladé generace, jež se stavěla velmi kriticky vůči politickému vedení a válečným konfliktům jako takovým.

Vedle zmíněných způsobů konstruování nepřítelů jsem poté identifikovala ještě jeden další možný způsob, který jsem nazvala personifikací. Personifikace nepřítelů v osobě prezidenta Lyndona B. Johnsona byla jednou z klíčových strategií *Rudého práva* při zobrazování vietnamské války v roce 1968. Tento přístup pomáhal vytvářet jasný a srozumitelný obraz nepřítelů, přičemž posiloval představu o USA jako o imperialistické

mocnosti, která je však vnitřně rozdělena na elity v čele právě s prezidentem Johnsonem a širokou veřejností. Je otázkou, zda by tento způsob konstruování vyhovoval i obrazům nepřítele v Československu v období let 1948–1956, neboť si nejsem vědoma, že by v souvislosti s USA existovala nějaká postava, na kterou by bylo možné tento princip aplikovat. Mnohem spíše by bylo takových postav na straně „imperialistického západu“ – např. Harry S. Truman, Winston Churchill, Charles de Gaulle a další. V souvislosti s nástupem politiky detente je však personifikace v druhé polovině 60. let uplatňována mnohem intenzivněji. Tato teze může být dalším směrem budoucího výzkumu a bádání, zda lze tento způsob konstruování identifikovat i v jiných případech.

I přesto, že je obraz nepřítele sociálně a kulturně konstruován a podléhá proměnám, způsob zobrazování USA zůstává v roce 1968 stejný jako v období 1948–1956. Tato práce potvrzuje, že obrazy Spojených států, které zmiňuje Denisa Nečasová, přetrvávají a i přes proměny z hlediska intenzity výskytu článků můžeme pozorovat stabilní způsob zobrazování během celého sledovaného období.

Seznam použité literatury, pramenů, elektronických zdrojů a obrazových materiálů

Literatura:

BARTÁK, Jan. Průvodce minovým polem propagandy. In: ŽANTOVSKÝ, Petr. Média jako překážka v komunikaci: Sborník textů k mezinárodní konferenci. Praha: Votobia, 2003, s. 83-108. ISBN 80-7220-141-7.

BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-3028-8.

ECO, Umberto. *Vytváření nepřítele a jiné příležitostné texty*. Praha: Argo, 2013. ISBN 978-80-257-0825-5.

ELLUL, Jacques. *Propaganda. The Formation of Men's Attitudes*. New York: Random House, 1973. ISBN 0-394-71874-7.

FIDELIUS, Petr. *Řeč komunistické moci: nové, rozšířené vydání*. Druhé, rozšířené vydání. Praha: Triáda, 2016. Paprsek (Triáda). ISBN 978-80-7474-176-0.

HÁJEK, Martin. *Čtenář a stroj: vybrané metody sociálněvědní analýzy textů*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2014. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-161-9.

HASTINGS, Max. *Vietnam 1945–1975: podrobné dějiny tragické války*. 1. čes. vyd. Praha: Práh, 2022. ISBN 978-80-7252-943-8.

JOWETT, Garth S. a Victoria O'DONNELL. *Propaganda and Persuasion*. SAGE, 2012. ISBN 978-1-4129-7782-1.

KERSHAW, Ian. *Na horské dráze: Evropa 1950-2017*. Praha: Argo, 2019. ISBN 978-80-257-2971-7.

KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-698-8.

KRAUS, Jiří. *Rétorika a řečová kultura*. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0898-7.

KURLANSKY, Mark. *1968: rok, který otřásl světem*. Praha: Slovart, 2007. ISBN 978-80-7391-026-6.

NEČASOVÁ, Denisa. *Obrazy nepřítele v Československu 1948–1956*. Praha: NLN, 2020. ISBN 978-80-7422-688-5.

PALIVODOVÁ, Eva. *Obraz nepřítele v Československu 1948–1956*. In: KOUBA, Miroslav, Dagmar MAGINCOVÁ a Ivo ŘÍHA. *Kontexty propagandy*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2012, s. 181–188. ISBN 978-80-7395-515-1.

PRÁŠEK, Karel. *Případ Santiphab*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1962.

RATAJ, Jan a Přemysl HOUDA. *Československo v proměnách komunistického režimu*. Praha: Oeconomica, 2010. ISBN 978-80-245-1696-7.

SCHNEIDEROVÁ, Soňa. *Analýza diskurzu a mediální text*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2884-4.

SCHULZE WESSEL, Martin. *Pražské jaro: průlom do nového světa*. Praha: Argo, 2018. ISBN 978-80-257-2514-6.

STANLEY, Jason. *How Propaganda Works*. Princeton University Press, 2015. ISBN 978-1-7883-1403-9.

ŠÍP, Emil. *Včerejšek a dnešek vietnamské vesnice*. Praha: Státní zemědělské nakladatelství, 1955.

Prameny:

[Protiválečná demonstrace v Miláně]. *Rudé právo*. 23. 2. 1968, 48–49(53). str. 7.

24 hodin v zahraničí. *Rudé právo*. 13. 2. 1968, 48–49(43). str. 7.

24 hodin v zahraničí. *Rudé právo*. 21. 7. 1968, 48–49(200). str. 11.

Alexandr Dubček odpovídá redakci „otázek míru a socialismu“. *Rudé právo*. 13. 6. 1968, 48–49(162). str. 7.

Barbarské útoky na VDR. *Rudé právo*. 23. 5. 1968, 48–49(141). str. 7.

Boje a bombardování ve Vietnamu. *Rudé právo*. 19. 9. 1968, 48–49(259). str. 7.

Bojovníci osvobozené armády útočí na Dak-to. *Rudé právo*. 29. 2. 1968, 48–49(59). str. 7.

Bomby hrozí – sport žije. *Rudé právo*. 10. 1. 1968, 48–49(9). str. 8.

Deklarace o ohrožení míru v důsledku rozšíření americké agrese ve Vietnamu. *Rudé právo*. 9. 3. 1968, 48–49(68). str. 1.

Demonstrace proti Deanu Ruskovi. *Rudé právo*. 13. 1. 1968, 48–49(12). str. 7.

HOMOLA, Bořek. Předjaří hněvu a naděje. *Rudé právo*. 26. 3. 1968, 48–49(85). str. 6.

Iniciativa vojenských oddílů NFO. *Rudé právo*. 7. 10. 1968, 48–49(276). str. 3.

Jižní Vietnam: Vlastenci mají iniciativu v bojových akcích. *Rudé právo*. 5. 2. 1968, 48–49(35). str. 1.

K situaci ve Vietnamu. *Rudé právo*. 9. 3. 1968, 48–49(68). str. 7.

Na vietnamské frontě klid – USA a Thajsko vysílají posily. *Rudé právo*. 2. 8. 1968, 48–49(212). str. 7.

Nastane ve Vietnamu rozhodující fáze bojů?. *Rudé právo*. 12. 7. 1968, 48–49(191). str. 1.

Naše společná práce je základem dalšího růstu životní úrovně. *Rudé právo*. 2. 1. 1968, 48–49(1). str. 1.

Neprodyšné obklíčení Khe-Sanhu trvá. *Rudé právo*. 16. 2. 1968, 48–49(46). str. 1.

Nový útok vlastenců na Saigon. *Rudé právo*. 18. 2. 1968, 48–49(48). str. 1.

Ofenzíva NFO pokračuje. *Rudé právo*. 21. 8. 1968, 48–49(231). str. 1.

Ofenzíva vlasteneckých sil pokračuje. *Rudé právo*. 4. 2. 1968, 48–49(38). str. 11.

Politické manévry saigonské vlády. *Rudé právo*. 1. 7. 1968, 48–49(180). str. 3.

Pomozte vietnamským dětem. *Rudé právo*. 23. 2. 1968, 48–49(53). str. 2.

Projev soudruha T. Živkova. *Rudé právo*. 26. 4. 1968, 48–49(115). str. 2.

Rakety jihovietnamských partyzánů na americkou základnu u Saigonu. *Rudé právo*. 12. 2. 1968, 48–49(42). str. 1.

Světlem kultury a umění. *Rudé právo*. 3. 1. 1968, 48–49(2). str. 2.

Šestý den festivalu mládeže a studentstva. *Rudé právo*. 3. 8. 1968, 48–49(213). str. 7.

ŠETLÍK, Ilja. NFO stále dotírá na Saigon. *Rudé právo*. 1. 7. 1968, 48–49(180). str. 3.

Těžké boje v Saigonu. *Rudé právo*. 1. 2. 1968, 48–49(31). str. 1.

TVAROH, Přemysl. Boj o klíče k Bílému domu. *Rudé právo*. 14. 9. 1968, 48–49(254). str. 7.

TVAROH, Přemysl. Demonstrace proti odsouzení dr. Spocka. *Rudé právo*. 14. 7. 1968, 48–49(193). str. 11.

TVAROH, Přemysl. Johnson předá nástupci celý problém vietnamské války. *Rudé právo*. 11. 10. 1968, 48–49(280). str. 7.

TVAROH, Přemysl. K situaci demokratické strany v USA. *Rudé právo*. 26. 9. 1968, 48–49(266). str. 7.

TVAROH, Přemysl. Nad kariérou Edwarda Kennedyho. *Rudé právo*. 26. 6. 1968, 48–49(175). str. 7.

TVAROH, Přemysl. Otvírání očí. *Rudé právo*. 20. 2. 1968, 48–49(50). str. 7.

TVAROH, Přemysl. USA přezkoumávají od „A“ do „Z“ jak dále stupňovat válku. *Rudé právo*. 19. 3. 1968, 48–49(78). str. 7.

TVAROH, Přemysl. V USA přitahuje. *Rudé právo*. 14. 1. 1968, 48–49(13). str. 11.

TVAROH, Přemysl. Zprávy o možném užití atomových zbraní neustávají. *Rudé právo*. 27. 2. 1968, 48–49(57). str. 7.

Úspěchy pokračující ofenzívy sil NFO jižního Vietnamu. *Rudé právo*. 8. 2. 1968, 48–49(38). str. 7.

V Saigonu se dosud bojuje. *Rudé právo*. 2. 2. 1968, 48–49(32). str. 1.

Ve znamení úspěchů lidu NDR. *Rudé právo*. 2. 5. 1968, 48–49(121). str. 3.

Zády k U Thantově iniciativě. *Rudé právo*. 21. 2. 1968, 48–49(51). str. 7.

Elektronické zdroje:

Digitální archiv časopisů [online]. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR v. v. i., 2001 [cit. 2024-02-03]. Dostupné z: <https://archiv.ucl.cas.cz/index.php>.

MACKENZIE, Alexandr J. *Propaganda Boom*. London 1938. Překlad cit. dle MAREK František. Psychologie propagandy. In HEMELÍK, Martin. *De propagando. E-Logos. Electronic Journal for Philosophy* [online]. 2008 [cit. 2024-03-31]. ISSN 1211-0442. Dostupné z: <https://elogos.vse.cz/pdfs/elg/2008/01/11.pdf>.

Národní digitální knihovna [online]. Praha: Národní knihovna České republiky [cit. 2024-02-03]. Dostupné z: <https://ndk.cz/>.

Propaganda. In: *Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., 2011 [cit. 2024-03-31]. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=propaganda&sti=EMPTY&whewh=hesla&hsubstr=no>.

V AŠÁT, Petr. Kritická diskursivní analýza: sociální konstruktivismus v praxi. *AntropoWebzin* [online]. 2008, 4(2–3), str. 101–112 [cit. 2024-02-02]. ISSN 1801-8807. Dostupné z: <http://www.antropoweb.cz/cs/kriticka-diskursivni-analyza-socialni-konstruktivismus-v-praxi>.

Obrazové materiály:

Obrázek č. 1 – FAIRCLOUGH, Norman. [Třidimenzionální model pro analýzu diskurzu.] In: FAIRCLOUGH, Norman. *Critical discourse analysis : the critical study of language*. London: Longman, 1995. ISBN 0-582-21984-1. str. 98.

Obrázek č. 2 – *Rudé právo*. 2. 1. 1968, 48–49(1) [cit. 2024-02-28]. str. 1. Dostupné z: <https://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1968/1/2/1.png>.

Obrázek č. 3 – *Rudé právo*. 9. 10. 1968, 48–49(279) [cit. 2024-02-28]. str. 7. Dostupné z: <https://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1968/10/9/7.png>.

Obrázek č. 4 – *Rudé právo*. 14. 8. 1968, 48–49(193) [cit. 2024-02-28]. str. 1. Dostupné z: <https://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1968/8/14/1.png>.

Obrázek č. 5 – *Rudé právo*. 23. 5. 1968, 48–49(141) [cit. 2024-02-28]. str. 6. Dostupné z: <https://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1968/5/23/6.png>.

Obrázek č. 6 – [americké ztráty]. In: *Rudé právo*. 8. 2. 1968, 48–49(38) [cit. 2024-05-20]. str. 7. Dostupné z: <https://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1968/2/8/7.png>.

Obrázek č. 7 – [americká agrese]. In: *Rudé právo*. 17. 2. 1968, 48–49(47) [cit. 2024-05-20]. str. 6. Dostupné z: <https://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1968/2/17/6.png>.

Obrázek č. 8 – Tak to vypadá v hanojských jeslích. In: *Rudé právo*. 14. 2. 1968, 48–49(44) [cit. 2024-05-23]. str. 7. Dostupné z: <https://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1968/2/14/7.png>.

Obrázek č. 9 – [jižní část Saigonu]. In: *Rudé právo*. 21. 5. 1968, 48–49(139) [cit. 2024-05-23]. str. 7. Dostupné z:
<https://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1968/5/21/7.png>.

Obrázek č. 10 – Protiválečná demonstrace v Chicagu. In: *Rudé právo*. 1. 10. 1968, 48–49(271) [cit. 2024-05-25]. str. 7. Dostupné z:
<https://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1968/10/1/7.png>.

Obrázek č. 11 – [demonstrace v Milwaukee]. In: *Rudé právo*. 27. 9. 1968, 48–49(267) [cit. 2024-05-25]. str. 7. Dostupné z:
<https://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1968/9/27/7.png>.

Obrázek č. 12 – Myslí si, že je to domino. In: *Rudé právo*. 7. 2. 1968, 48–49(37) [cit. 2024-05-29]. str. 7. Dostupné z:
<https://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1968/2/7/7.png>.

Obrázek č. 13 – Orlice s dvěma hlavami. In: *Rudé právo*. 29. 5. 1968, 48–49(147) [cit. 2024-05-29]. str. 6. Dostupné z:
<https://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1968/5/29/6.png>.